

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

22e jaargang nr. 5

15 september 1993

Ere-voorzitter : J. Tytgat, ere-notaris

Stichter : G. Hebbelynck †

Voorzitter : H. Collumbien

Onder-Voorzitter en Penningmeester : A. Verbeke

Secretaris : R. Van Geluwe, Maïsstraat 235, 9000 Gent

Archief en ruildienst : Mevr. A. Eggermont, Maïsstraat 235, 9000 Gent

Redactie-Adres : Lijnmolenstraat 149, 9040 Sint-Amansberg - Gent

Administratie : Koggestraat 14 - 9000 Gent

Postrekening : 000-105.04.73-60, Heemkundige en Historische Kring Gent, 9000 Gent

Lidgeld : 400 fr. per jaar. Steunende leden : 600 fr. per jaar. Beschermleden : 1000 fr. per jaar. Buitenland : 100 fr. extra voor portkosten

INHOUD

- De Historie van de Heirmis.	234
- Inventaire Archéologique: Het Huis Toussyns.	251
- De Gentse Burgerlijke Wacht. 1814-1914. (Vervolg)	253
- Vliegende Hollander te Gent in 1692.	269
- Jan Moke. Miniaturist Gent-Brugse School. 1478.	275
- Gensche Woorde en Uitdrökkijng. Deel XIII	281
- Vraag en Antwoord.	285
- Bibliografie.	288
- Gênsche Prâot	291
- Goed nieuws: Het Plan Saurel 1841.	292

Bibliotheek en wekelijkse bijeenkomsten : in het Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr. 46, Sint-Amansberg : elke zondag van 10 tot 12 uur (uitgenomen op feestdagen); Gesloten in juli en augustus. Bibliotheecaresse : Mevr. A. Eggermont.

Verantwoordelijke uitgever: Hugo Collumbien, Lijnmolenstraat 149, 9040 Sint-Amansberg - Gent.

DE HISTORIE VAN DE HEIRNIS

1. EEN GENTSE VOLKSWIJK

De Heirniswijk meet 31 ha. Die uithoek van Gent grenst aan de deelgemeenten Ledeberg, Gentbrugge en Sint-Amandsberg en wordt ingesloten door de Kasteellaan, de Heirnislaan, de Vlaamse Kaai en de Ferdinand Lousbergskaai.

In 1988 herdacht deze relatief onbekende wijk haar 100-jarig bestaan, ondermeer door de uitgifte van het boek "Van Wei tot Wijk", waarvan de 1.000 exemplaren zeer vlug de deur uitvlogen.

Rekening houdend met het feit dat er slechts 1.000 gezinnen in de wijk wonen, toont dit wel aan dat er interesse bestaat voor de geschiedenis van de Gentse volkswijken.

Het is niet mijn bedoeling dit 255 bladzijden tellende boek, waaraan diverse auteurs hun medewerking verleenden, hier dunnetjes over te doen.

In september 1988 echter erkende de gemeenteraad 4 nieuwe stadsvernieuwingsgebieden, waaronder de Heirnis. Door deze erkenning gaf het gemeentebestuur toe dat ook deze wijk, die deel uitmaakt van de 19e eeuwse industriële uitbreidingsgordel, dringend onder handen moest worden genomen, en dit liefst in samenspraak met de bewoners. Een stuurgroep, voor de helft bestaande uit wijkbewoners en voor de andere helft uit ambtenaren en politici werd in februari 1990 opgericht. De bewonersgroep had ondertussen, voortbouwend op de verwezenlijkingen van het ter ziele gegaan buurthuis De Dobber, de koppen bij mekaar gestoken om voorstellen te formuleren. Dit denkwerk werd in maart 1992 neergeschreven in de brochure "Aanzetten tot een structuurschets voor de Heirnis" en werd overhandigd aan al de leden van de stuurgroep. Die 36 bladzijden tellende brochure bevatte ook een hoofdstuk "De Heirnis Historisch" waarin ik als amateurheemkundige en buurtbewoner op een zevental bladzijden een poging ondernam om duidelijk te maken hoe de huidige wijk is ontstaan. Een omkijken dus om beter te begrijpen.

Daar het resultaat van deze poging misschien ook wel de lezers van "Ghendtsche Tydinghen" kan interesseren, volgt hieronder de bewuste tekst, aangevuld met enkele illustraties.

2. VOORGESCHIEDENIS

Vóór de 14de eeuw noemde bijna het gehele gebied van de huidige Heirniswijk Kasterbant, wat "uitspringende streek" betekent, omdat het gelegen

was aan een scherpe Scheldebocht (Keizerpoort). Binnen dit gebied lag een door een gracht omsloten blokperceel dat Keukenbucht noemde (naar de familie Van Der Cockenen die de keuken hield in de nabijgelegen Sint-Baafsabdij), te situeren tussen de huidige Tarbotstraat en Vlaamsekaai. Het noordelijke deel van de huidige Heirniswijk (van huidige Kasteellaan tot achter de huizen van de huidige Forelstraat) lag binnen de omheining van het Sint-Baafsdorp.

Vanaf de 14de eeuw wordt het gebied ten zuiden van het Sint-Baafsdorp Heernesse genoemd. Het is een afleiding van het germaanse woord "herdo" wat kudde betekent (denk aan "herder").

De Heernesse was tot het einde van de 19de eeuw een meersgebied waarop iedere Bavenaar (en zijn afstammelingen) een koe mocht laten grazen, mits betaling van een bijdrage aan de Heirnismeesters die dit grondgebied beheerden. Ter compensatie van dit weiderecht waren de landerijen op de Heernesse vrijgesteld van grondbelasting.

Het gebied van de huidige Heirniswijk was slechts een onderdeel van de Heirnismeersen, die zich over een afstand van ongeveer 2 km lang en 120 tot 180 meter breed uitstrekten langs de linker Scheldeoever, van aan de Keizerpoort tot aan de grens met Destelbergen, met een noordelijke uitstulping (rond de huidige Toekomststraat) tot aan de Dendermondsesteenweg (huidige Heernisplein), langswaar toen de enige toegangsweg was (het Heirnisgat).

Vanouds werden de Heirnismeersen verdeeld in De Grote Heirnis in het westen (de huidige Heirniswijk) en De Kleine Heirnis in het oosten (op grondgebied Sint-Amandsberg), die beiden jurisdictioneel, zoals het Sint-Baafsdorp, deel uitmaakten van de Sint-Baafsheerlijkheid.

Naast een agrarische functie hadden deze meersen van de middeleeuwen tot in de 18e eeuw ook een verdedigingsfunctie. Door een systeem van sluizen konden ze in geval van oorlog onder water gezet worden. Vandaar dat sommige kaarten de Heirnis aanduiden met "inondation" en er toen ook niemand woonde.

3. DE GEBASTIONEERDE HEIRNIS

Toen er in de 16de eeuw, na de verdwijning van de Sint-Baafsabdij en de oprichting van het Spaanskasteel (1540) rondom Gent een nieuwe stadsversterking werd gebouwd, was de Heirnis de eerste sektor die versterkt werd. In 1578 delfde men er van aan het Spaanskasteel tot aan de Nederschelde bij de Keizerpoort een gracht van vijf voeten diep en drie roeden breed. Met de gedolven aarde vormde men een wal dwars door de Heirnis, met twee oostelijk uitspringende bastions, waarvan de eerste zich situeerde aan de

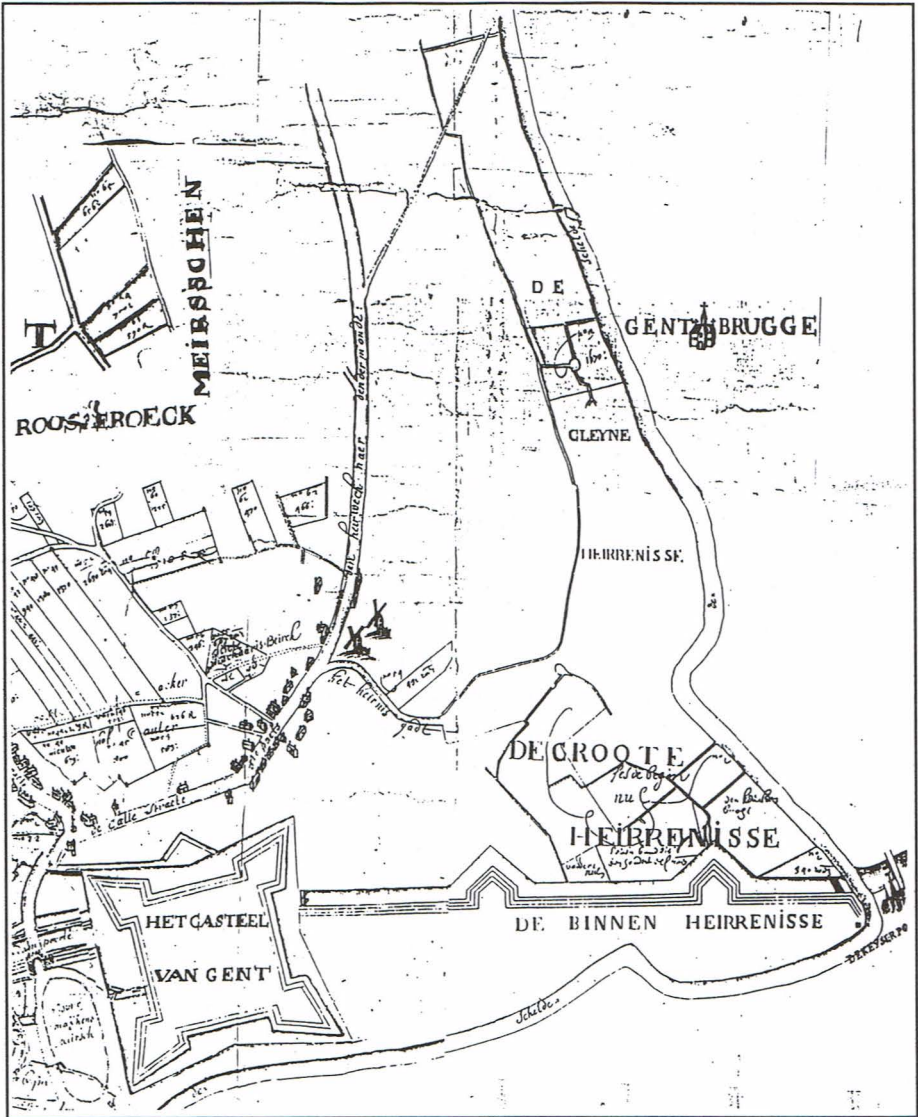

Fig. 1. De gebastioneerde Heirnis. Toestand in 1722, met langs de Schelde de Kleine en de Grote Heirnis, en achter de wallen de Binnenheirnis. De kaart is naar het oosten gericht. De huidige Heirniswijk stemt ongeveer overeen met de Grote Heirnis, plus nog een strook tot aan het linkse bastion en een strook onder de stadsmuur. (R.A.G.-kaart 356)

hoek van de huidige Kasteellaan en Eendrachtstraat en de tweede aan het huidige Lousbergstehuis. Achter de aarden wal liep een binnenweg, in feite de eerste straat door de Heirnis. De vestinggracht, die men later Rietgracht is gaan noemen, speelde tot in de 20ste eeuw een belangrijke rol in de Heirnis-geschiedenis. Hij werd namelijk als grens gebruikt tussen het Vrije van Gent en de Sint-Baafsheerlijkheid die was blijven bestaan na de gedwongen ver-

huis van de Sint-Baafsabdij. Vanaf 1795 werd hij de grenslijn tussen de stad Gent en de gemeente Oostakker. De vestinggracht splitste bovendien de huidige Heirniswijk in twee delen, met elk een verschillende stedenbouwkundige ontwikkeling: de Heirnis binnen de wallen (de Binnenheirnis) en de Heirnis er buiten. (fig. 1) Daar een voorgebod van 1578 bepaalde dat er geen gebouwen mochten staan binnen een afstand van 150 roeden (schietbereik van een musket), gemeten van de buitenkant van de vestingwal en dit verbod van kracht bleef tot 1841 (jaar waarin de wallen en bastions op de Heirnis werden genivelleerd), kwam het grootste deel van de huidige Heirniswijk gedurende drie eeuwen dus totaal niet in aanmerking voor eventuele bewoning of industriële vestiging. Enkel de Binnenheirnis was daarvoor geschikt. Die Binnenheirnis werd echter in 1752 nogmaals opgesplitst door het graven van het Visserijkanaal parallel met de Nederschelde, van aan de westelijke vestinggracht van het Spaanskasteel, door het gehucht "De Visscherije" en de onbewoonde Binnenheirnis naar de Keizerpoort. Dit betekende de afsplitsing van de Visserijsector (tussen Visserijkanaal en Nederschelde) van de Binnenheirnis. Reeds in het midden van de 18de eeuw vestigden zich op die nieuw ontstane sektor belangrijke manufactures, al of niet aangedreven door waterkracht. De Heirniswijkoever van het kanaal daarentegen werd voorlopig enkel gebruikt voor tuinbouw, luthoven en "promenade".

Na het slechten van de stadswallen en bastions bleef de Rietgracht op de Heirnis nog tot 1860 de rol vervullen van octrooigracht. Als variante op het poortrecht uit het Ancien Regime kreeg de stad Gent in 1816 het recht om aan ieder die zich in de stad begaf op alle ingevoerde dranken, voedingswaren, brandstoffen en bouwmaterialen een tol te eisen. Bij elke overschrijding van de Rietgracht dienden dus octrooirechten te worden betaald. Vandaar dat er zich op het zuidelijk uiteinde van de stadsgracht (aan de Visserijkom) een aubette voor de octrooibedienden bevond, die na 1809 werd verplaatst over het Visserijsas.

Ten gevolge van de octrooirechten veroorzaakte de economische groei voor 1860 geen expansie van de stad en bleef dus ook de Heirnis buiten de wallen onaangeroerd. In plaats daarvan werd de enorme bevolkingsexplosie die Gent de voorgaande decennia kende, opgevangen door het volbouwen van alle beschikbare ruimtes binnen de stad, die een miserabele huisvesting in beluiken veroorzaakte met alle sociale en hygiënische gevolgen van dien. De afschaffing van de tolbarrières in 1860 stelde de leidende klasse theoretisch in staat om de urbanisatie van de periferie, zoals de Heirnis, aan te vatten.

Terwijl oude stadsbuurten met veel beluiken om hygiënische of andere redenen werden gesloopt, wierpen grootgrondbezitters en fabrikanten zich rondom Gent op de aanleg van nieuwe straten en verkavelingen op grote onaangeroerde percelen buiten de vroegere stadswallen. Op de Heirnis vereiste dit echter voorafgaandelijk enkele oppuntstellingen door de overheid.

4. DE ONTSLUITING VAN DE HEIRNIS EN DE INLIJVING BIJ GENT

De eigenlijke urbanisatie van de Heirnismeersen wordt voorafgegaan door volgend overheidsoptreden:

a. In 1857 wordt er door de Staat een *verbindingsspoorlijn* voor goederen-transport geopend tussen het Zuidstation en het stapelhuis aan het Handelsdok. Deze spoorlijn volgde het tracé van de huidige Tweebruggenstraat, dwars door het klooster van Nieuwenbos, over de Nederschelde en de Visserij, door het noordelijk bastion van de Heirnis in een wijde boog door de oostelijke buitengracht van het ondertussen verdwenen Spanjaardkasteel, het tracé dus van de huidige Kasteellaan. Deze spoorlijn lag volledig op Gents grondgebied. Belangrijk voor de Heirnis was dat de twee bruggen over de Nederschelde en het Visserijkanaal ook opengesteld werden voor het gewone verkeer, wat inhield dat voor het eerst de Heirnismeersen direkt vanuit het centrum toegankelijk werden. Eigenlijk werd de Heirnis dus ontsloten op kosten van de nationale overheid.

De aanleg van deze verbindingsspoorlijn vergde tevens een hertrekking van de Rietgracht, ook al op kosten van de Belgische Staat, waardoor voortaan de buurt van het Kasteel (huidige Sint-Machariuswijk) verlost was van die steeds opnieuw problemen opleverende Rietgracht, die wel nog door de Heirnis kronkelde.

b. Daar de voornoemde verbindingsspoorlijn zeer hinderlijk was voor het verkeer in de Lange Violettenstraat werd reeds in 1864 een vervanging gepland: de *Oosterringspoorweg*. Deze ringspoorweg liep in een boog van aan de Sint-Lievenspoort, over Ledeberg en Gentbrugge, over de Nederschelde (huidige Heirnispoorwegbrug), dwars door de Heirnismeersen en het oefenterrein voor de burgerwacht ten oosten van het ex-kasteel naar de Dampoort. In 1872 kon deze ringspoorlijn worden in gebruik genomen en de verbindingsspoorlijn worden afgeschaft. Hierdoor ontstond de brede Kasteellaan met bomen in het midden en rijke burgershuizen er langs. (fig. 2)

c. Tegelijkertijd met de bouw van de Heirnispoorwegbrug werd een zee-sluis gebouwd, het *Gentbruggesas*, waardoor voortaan de getijdenwerking van de Nederschelde zich niet meer zou laten voelen op de Gentse binnenwateren. Tevens werd er een coupure met stuw gegraven door de Guldenmeers op Gentbrugge en een Scheldebocht weggewerkt waardoor de oostelijke Heirnis een stuk kleiner werd. Het Gentbruggesas werd in 1889 in gebruik genomen.

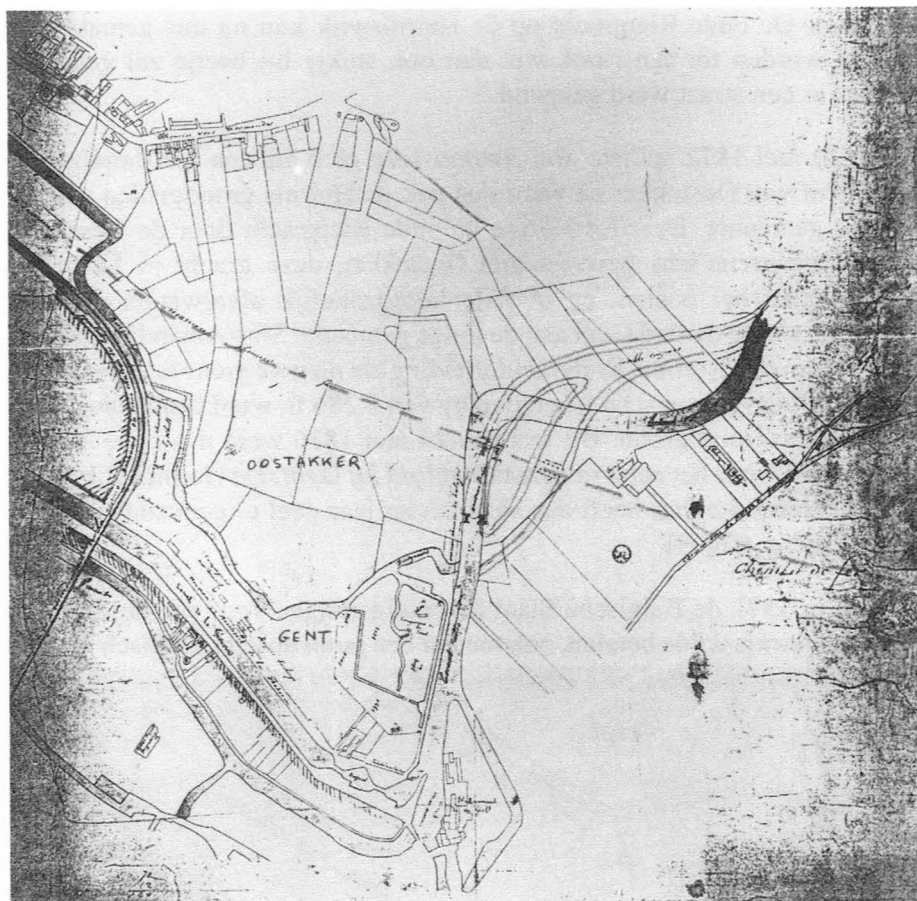

Fig. 2. De ontsloten Heirnis. Toestand in 1864, met aanduiding van het in 1752 gegraven Visserijkanaal, links de verbindingsspoorlijn met de hertrokken rietgracht, in stippellijn de geplande Oosterringspoorweg, rechts de geplande werken aan het Gentbruggesas en op de Heirnis zelf wat rest van de verdwenen vestinggracht die nu Rietgracht wordt genoemd. Rechts bakenen grachtjes de "Campagne de M. Paret" af, perceel dat overeenstemt met de vroegere Keukenbucht. Wat rest van de Binnenheirnis werd ingenomen door de eerste huizen op de Heirnis, langs het Visserijkanaal. De Heirnis was toen deels Gents, deels Oostakkers. (SAG, AG, D82F145/1)

d. De aanleg van de Ringspoorlijn door de Heirnis vereiste opnieuw een *hertrekking van de Rietgracht* die voortaan zou uitmonden stroomafwaarts de nieuwe sluis. Deze nieuwe afleiding werd in 1870 door de Staat gegraven op Oostakkers grondgebied ten oosten van de nieuwe ringspoorlijn (tracé huidige Wolterslaan). De kronkelige Rietgracht op de Heirniswijk, die aldus geen belangrijke afwateringsfunctie meer had, werd met deze nieuwe afleiding in 1881 in verbinding gesteld langs een duiker onder de spoorlijn (aan de huidige Kasterbant, straat die oorspronkelijk daarom Rietgrachtstraat

noemde). De oude Rietgracht op de Heirniswijk kon nu dus gemakkelijk herleid worden tot een riool, wat dan ook stukje bij beetje zal gebeuren telkens er een straat werd geopend.

e. Op 20 mei 1872 splitste *Sint-Amandsberg* zich als een zelfstandige gemeente af van Oostakker en werd dus ook de Heirnis grondgebied van die nieuwe gemeente. Daar tot hiertoe de oude Rietgracht door de westelijke Heirnis de grens was geweest met Oostakker, deze gracht in 1870 was herlegd naar het oosten, en in feite hoofdzakelijk afvalwaters uit Gent afvoerde, stelde de stad Gent aan de jonge gemeente Sint-Amandsberg voor, om de nieuwe oostelijke Rietgrachtafleiding als nieuwe grens te aanvaarden. Mits betaling van een schadevergoeding van 5.286 fr. werd Gent aldus 18 ha 41 a Heirnisgrond groter. Bij wet van 24 mei 1876 werd dus onze huidige Heirniswijk voor het eerst integraal *ingelijfd bij Gent*. De Heirniswijk, zoals de Scheldeoordsektor, heeft dus slechts vier jaar deel uitgemaakt van Sint-Amandsberg. (fig. 3)

f. Toen in 1871 de Belgische Staat de onteigeningen voor de ringspoorlijn door de Heirnis wilde betalen, ontstond er een jaren durend juridisch dispuut

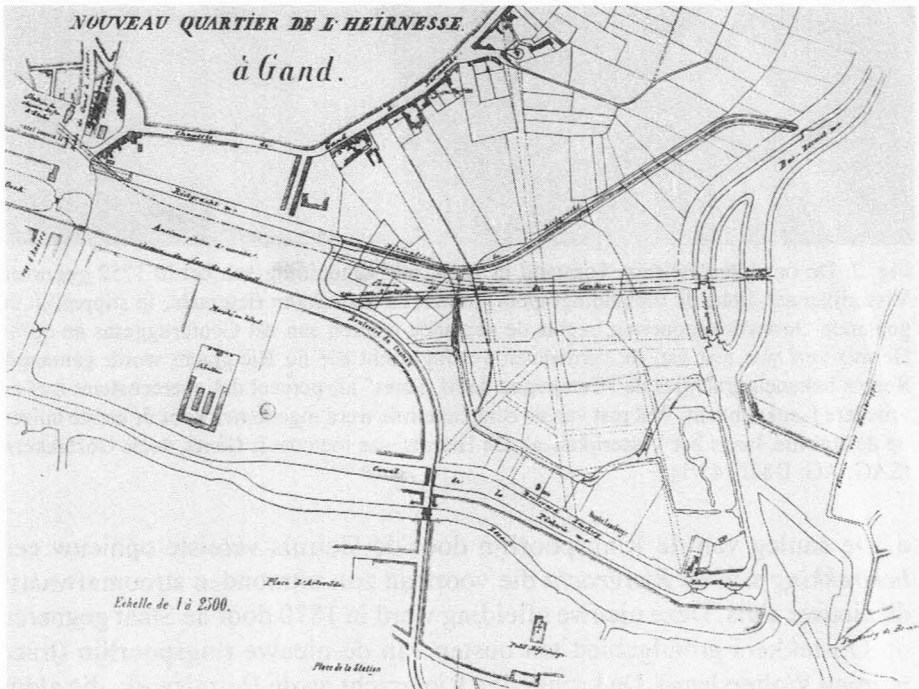

Fig. 3. Globaal ontwerp voor een nieuw stratennet in de Heirniswijk, ca. 1875. Deze straalsgewijze aanleg werd nooit uitgevoerd, alhoewel het huidige stratennet er wel gedeeltelijk kan worden in teruggevonden. Let ook op de oostelijke Rietgrachtafleiding. (SAG, AG, D82F145/4)

over *wie* die *eigenaar* was van die percelen en recht had op de onteigningsvergoeding.

Uit het eindvonnis van 16 november 1887 blijkt dat in 1868 sommige Heirnismeesters (zie 3.2. Voorgeschiedenis) percelen Heirnismeers hadden verkocht aan private speculanten voor 4.700 fr. per hectare, alhoewel deze toen minstens 13.500 fr. per hectare waard waren. Het vonnis verklaarde deze verkopen ongeldig daar de verkopers geen eigendomstitel hadden, doch er enkel weiderecht bezaten.

Het vonnis stelde verder dat de Heirnismeersen gemeentelijke gronden waren, waarvan het eigendomsrecht, na de afschaffing van het Sint-Baafsdorp in de 16de eeuw, was overgegaan op de stad Gent. Gent kreeg dus de vergoeding van 8.188,29 fr. Dit bewijst dat er jaren lang onzekerheid heerste over de eigendomstitels op de Heirnis. Dit verklaart ten dele waarom de Heirnis relatief laat werd aangepakt door de grondspekulanten. Het waren enkel ondernemende avonturiers, zoals een ALSBERGE, die het waagden om deze patsituatie te doorbreken, en met sukses.

g. Kerkelijk behoorde de Heirniswijk voor 1802 en voor zover er parochianen woonden tot de Heilige Kerstparochie van het Sint-Baafsdorp. Toen in 1802 de Sint-Annaparochie werd opgericht, werd de Binnenheirnis toegevoegd aan de nieuwe parochie, want men verwachtte daar nieuwe parochianen. Toen in 1872 de parochie Sint-Macarius werd opgericht, werd de Gentse Heirnis toegewezen aan deze nieuwe parochie. Pas in 1896, toen de Heirniswijk reeds meer dan 3.000 inwoners telde, kreeg de wijk een zelfstandige parochie toegewijd aan Sint-Antonius van Padua, waar ook de Scheldeoordsektor werd aan toegevoegd, doch de huizen van de Kasteellaan bleven allen bij Sint-Macarius.

5. DE URBANISATIE VAN DE HEIRNIS

De Heirniswijk werd bijna volledig geurbaniseerd volgens het volgende systeem: een private grondeigenaar legt zijn voorstel tot het trekken van een straat door zijn grond voor aan de gemeenteraad. Er wordt uitspraak gedaan over het openbare belang van de geplande werken: indien de nieuwe straat enkel de eigenaar zelf ten goede komt, doordat zijn gronden ontsloten worden en hij zijn eigendom kan verkavelen, vallen de volledige wegeaanlegwerken, zoals bepaald door de gemeente, te zijnen laste, doch de straat zelf wordt eigendom van de stad. Wanneer ook openbaar nut kan worden aangevoerd, doordat nieuwe verbindingen gecreëerd worden, neemt de stad een deel van de werken op zich. Dit laatst was het geval bij de Ferdinand Lousbergskaaï en de Kasteellaan in 1859 en 1874, de Gentbruggelaan

(huidige Vlaamsekaai) in 1890 en het zuidelijk deel van de Heernislaan in 1892. Al de andere straten werden aangelegd door enkele private verkavelaars, met uitzondering van Kasterbant, die werd aangelegd boven op de overwelfde Rietgracht. Bij de aanleg van de Heirniswijk kwam er dus geen globaal openbaar stedenbouwkundig concept kijken. De tussenkomst van de overheid was minimaal en beperkte zich enkel tot de controle over de uitvoering van de werken volgens de verleende toelating. De private eigenaars poogden hun straten zo te trekken dat er zoveel mogelijk renderende bouwgronden ontstonden en dat de stratenaanleg hen zo weinig mogelijk kostte. Dit verklaart waarom de wijk geen enkel openbaar plein kent, enkel eentonige lange rechte straten telt en er geen plaats over bleef voor openbaar groen.

a. Fabrikant ALSBERGE.

Veruit de belangrijkste eigenaar en urbanisator van de Heirniswijk was de lijnwaadbleker Julius Gustave ALSBERGE (1831-1899). Hij was de zoon van een Westvlaamse deurwaarder en woonde op de Nederkouter te Gent. In 1877 was hij in het "bezit" van 7 ha 76 a "hooiland" op de Heirnis, die in 1860 nog op naam stonden van de Gentse rentenier A.J. MANILLIUS. In 1881 kwam hij tevens in het "bezit" van het 3 ha metende perceel van de baron MAELCAMP DE VIRELLES en bezat aldus een derde van de ganse Heirniswijk. (fig. 4)

Op hoofdzakelijk zijn initiatief kwamen de belangrijkste binnenstraten van de wijk tot stand, nl.:

<i>jaar</i>	<i>huidige benaming</i>	<i>aantal inwoners in 1893</i>
1882	Heernislaan (met o.a. 3 beluiken)	353
1882	Forelstraat	377
1884	Eendrachtstraat	288
1885	Karperstraat (met o.a. 3 beluiken)	758
1885	Tinkstraat	72
1885	Snoekstraat	459
1888	Zalmstraat	85

Uit de kadastrergegevens blijkt duidelijk dat kort na het openen van de straten de aanpalende gronden snel in kavels werden verkocht aan hoofdzakelijk huisjesmelkers uit de middenstand en de burgerij die er in ijlt tempo woningen lieten bouwen die vlot verhuurd werden. Het bewijst dat er toen een grote behoefte bestond aan nieuwe woningen. Rond 1910 telde de wijk reeds meer dan 5.000 inwoners.

Het grote succes van de Heirnisverkaveling is ten dele te verklaren door de saneringswerken die toen plaats grepen in de binnenstad. Zo dienden ingevolge het Zollikofer-De Vigneplan van 1883 zowat 3.000 werklieden een ander onderkomen te zoeken, en daarvan is geweten dat er minstens 45

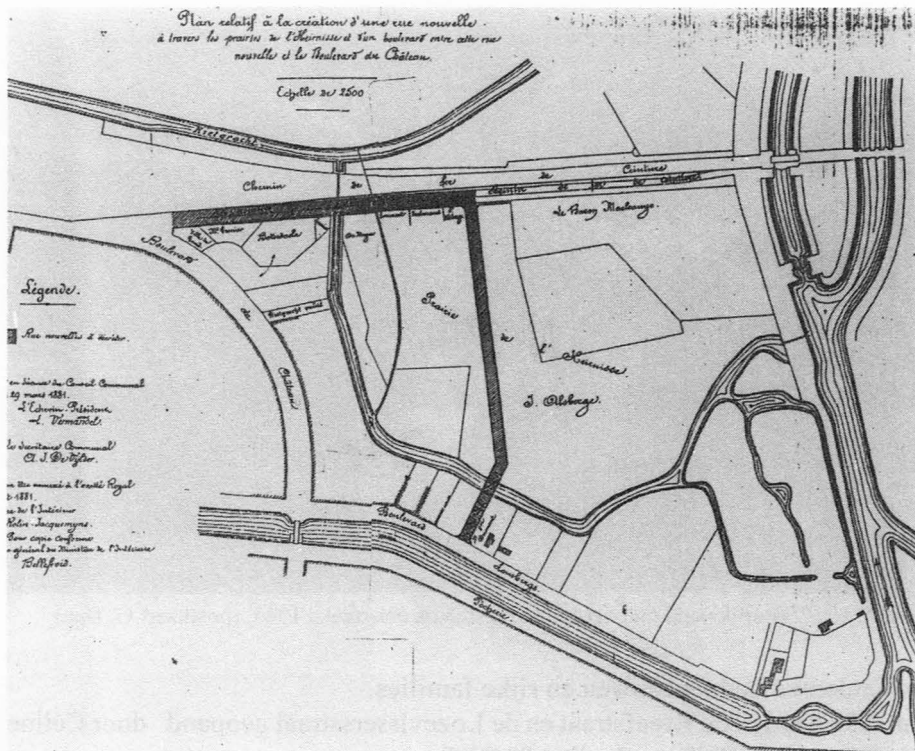

Fig. 4. Het eerste aflijningsplan van de Heirnis van 1881 betreffende de Forelstraat en het eerste deel van de Heirnislaan. J. Alsberge en Baron Maelcamps waren toen de belangrijkste eigenaars op de Heirnis. De Rietgracht werd oostelijk van de Ringspoorlijn herlegd. De gebogen lijn tussen de oude Rietgracht en de nieuwe Rietgracht (links van de Forelstraat) duidt de oude achterhaalde grens met Oostakker aan en geeft bovendien exact weer tot waar het vroegere Sint-Baafsdorp zich uitstrekte op de Heirnis. (M.A., 1882)

terecht kwamen op de jonge Heirniswijk.

Dat de spekulatieve verkaveling van de Heirnis voor ALSBERGE een winstgevende zaak betrof, blijkt ook uit het volgende. In 1867 koopt hij samen met zijn schoonbroer August VAN OOST in de Pontstraat te Gentbrugge het bedrijf "Teinturerie et Blanchissement de Tissus Coton". In 1880 doen zij dit bedrijf terug van de hand om aan de Assels, op de grens Gent-Drongen, de enorm grote katoenblekerij NV ALSBERGE-VAN OOST op te richten.

Opmerkenswaard is wel dat de gemeenteraadsbeslissing tot openen van de straten door ALSBERGE steeds vermeldt dat de machtiging wordt verleend "onder uitdrukkelijk voorbehoud van de rechten die de stad Gent zou kunnen hebben op de terreinen waarvan ALSBERGE beweert de eigenaar te zijn". Vermoedelijk staat dit in verband met wat gezegd werd onder punt 3.f.

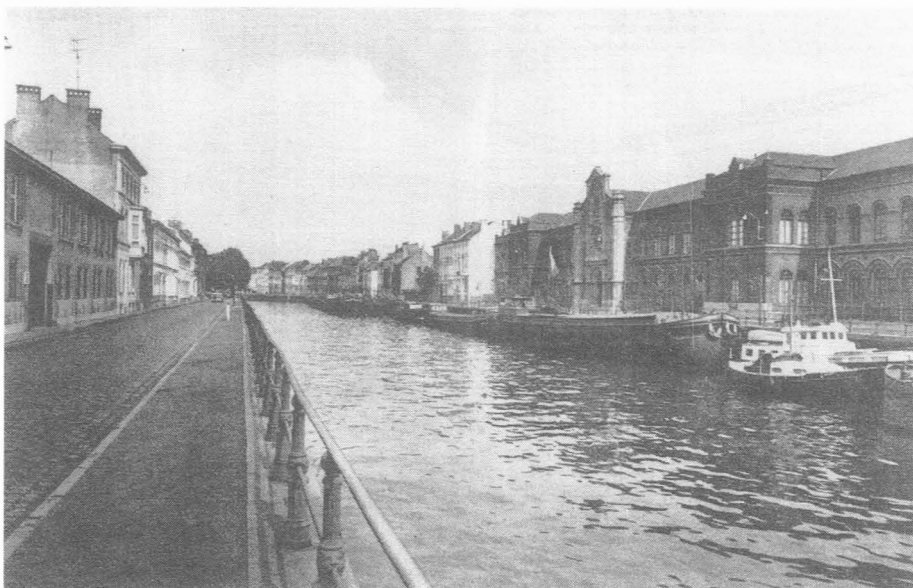

Fig. 5. Het Visserijkanaal met het Lousbergstehuis omstreeks 1965. (postkaart G. Dua)

b. Ondernemende weduwen en rijke families.

In 1886 werden de Kreefstraat en de Lozevisserstraat geopend door Céline VANDEWATTYNE en Paulina PARET.

De eerste was weduwe van de handelaar Désiré Edmond LEONARD en de tweede was weduwe van de bankier Petrus GONTHYN. Dat het volk betrof uit de hogere kringen, blijkt uit het feit dat de dochter van deze laatste, nl. Paulina Julia Maria Coleta GONTHYN in 1847 in het huwelijk was getreden met de katoennijveraar Graaf Josephus DE HEMPTINNE, zoon van Felix DE HEMPTINNE en Adriana Henrica LOUSBERGS. Deze laatste was de zuster van Ferdinand LOUSBERGS (1799-1859), de beruchte katoenfabrikant met wiens legaat in 1861-1863 het Lousberggesticht werd opgericht op de kaai die nu zijn naam draagt. Ferdinand LOUSBERGS had die gronden aldaar in 1859 gekocht van de erfgenamen van Louis PIERS DE RAVESCHOOT die er een huis met lusttuin hadden staan op een perceel grond dat in 1840 nog werd ingenomen door het zuidelijke Heirnisbastion. Het Lousbergstehuis werd ontworpen door architect Adolphe PAULI in opdracht van de burgerlijke Godshuizen en is nu nog in handen van het OCMW. Dit bejaardentehuis, het oudste nu nog bewaarde openbare gebouw op de Heirnis, zal binnenkort de deuren sluiten en elders naar een nieuwbouw worden overgebracht, zodat er dient uitgekeken naar een andere bestemming van dit gebouwencomplex. (fig. 5)

Wat de weduwe LEONARD betreft, is geweten dat zij minstens acht huisjes bouwde zonder enige bouwvergunning op een plaats waar pas twee jaar later

Fig. 6. Bouwmeester J.G. Semey in 1915, de belangrijkste architect en bouwondernemer van de Heirnis. Tussen 1899 en 1907 woonde hij in de "Villa van de drie van Rijswijks". Toen verhuisde hij naar een eveneens door hem ontworpen huis in de Wolfstraat (huis De Passer). Wegens zijn vermeende activistische sympathieën werd die woning in november 1918 vernield zodat hij met zijn gezin naar Nederland vluchtte. Pas in 1929 durfde hij terug naar Gent komen wonen en betrok hij opnieuw een door hem gebouwd huis op de Citadellaan met als gevelopschrift "Laet u maer zoet als honick vinden, de vlieghen zullen u verslinden". Op 23 juni 1935 overleed hij in de Sint-Jozefskliniek te Brugge (Verz. A. De Decker).

de Kreeftstraat zou komen. Bovendien waren reeds vier ervan verhuurd. Gelijkvloers telden deze woningen slechts een oppervlakte van 9,16 m². Echte beluiktoestanden dus.

c. Jacobus Gustavus SEMEY en de Naamloze Gentsche Bouwmaatschappij. De meest markante urbanisator van de Heirniswijk was wel de bouwondernemer-architect Jacobus Gustavus SEMEY (1864-1935) (fig. 6). Met zijn vader en stiefmoeder woonde hij sedert 1879 in hun nieuwe huis Kasteellaan 8. Als schrijnwerkersgast studeerde hij architectuur aan de Koninklijke Gentse Academie (1884-1886). Na het overlijden van zijn vader François (beeldhouwer, handelaar, rentenier) vestigde hij zich in 1889 op de Visserij 82. Rond 1894 verwierf hij gronden op de Heirnis en aldus kwamen in 1897, in samenwerking met de weduwe LEONARD, de twee laatste straten van de wijk tot stand, nl. de Tarbotstraat en de Tongstraat. Als een echte projektontwikkelaar ontwierp en bouwde hij zelf reeksen huizen, die hij dan te koop aanbood, sleutel op de deur. Voor de Heirnis alleen ontwierp hij minstens 200 huizen, doch ook elders in de stad was hij actief (o.a. in de Belfortstraat, Baudelostraat, Wolfstraat, enz...). Als typisch vertegenwoordiger van de liberale burgerij uit de Belle Epoque (tussen 1902 en 1903 zetelde hij zelfs even in de gemeenteraad, doch een financieel bouwschandaal brak zijn politieke carrière) en in navolging van wat toen ook elders in de stad gebeurde, verzette hij zich tegen uniforme straatwanden met inspiratieloze bepleisterde of bakstenen gevels. Als vlaamsgezinde romanticus greep hij terug naar de vormtaal uit het verleden. Zijn bouwstijl was het eclecticisme, waarin alle hoogtepunten uit de architectuurgeschiedenis vermengd

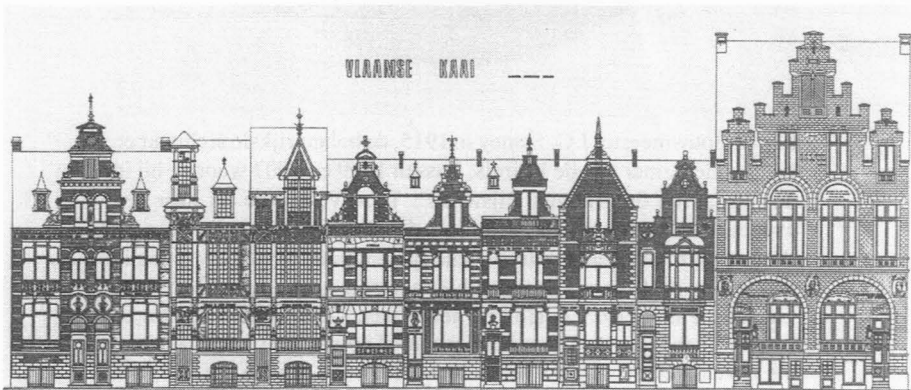

Fig. 7. Vlaamsekaai, een beschermd stadsgezicht.

Deze eclectische huizenrij, tussen 1894 en 1901 gebouwd door J.G. Semey, dragen allen de naam van een Vlaamse kunstenaar. Het betreft van links naar rechts de villa's Eugene Zetternam, Ferdinand Snellaert, Hippoliet Van Peene, Karel Miry, Hendrik Waelput, Vrouw Courtmans Berchmans, Hendrik Conscience, Tony Bergman, Virginie Loveling en de dubbelwoning de drie Van Rijswijcks (tekening uit: "Architectuur te Gent: Analyses", 1978).

werden. Dit kwam vooral tot uiting in de geveldekoratie van de 24 "villa's" en burgerhuizen die hij tussen 1894 en 1901 realiseerde op de Scheldelaan. Zij droegen allen de naam van een Vlaams kunstenaar of verwezen naar de schippersgemeenschap die er zich vestigde. Ze werden opgesmukt met klinkende opschriften, spreuken en borstbeelden. Het is omwille van deze villa's dat deze laan in 1942 herdoopt werd in Vlaamsekaai. Van deze unieke gevelrij resten nu nog slechts een tiental voorbeelden, waaronder de villa der drie Van Rijswijk's waar J.G. SEMEY tussen 1899 en 1907 zelf woonde. Wat betreft de nog resterende villarij werden de nummers 88 tot 101 (fig. 7) op 19 januari 1993 op de ontwerplijst gezet van voor bescherming vatbaar stadsgezicht. Dit zijn aldus de eerste huizen van deze voor Gent belangrijke bouwmeester die deze bescherming genieten.

Een groot aantal van de huizen die SEMEY voor de Heirnis tekende, waren opdrachten van de Naamloze Gentsche Bouwmaatschappij die in 1897 door dertig notabelen was opgericht, en waarin SEMEY zelf de belangrijkste aandeelhouder was. Deze bouwmaatschappij was het EERSTE initiatief in Vlaanderen voor sociale woningbouw, doch werd in 1903 reeds opgedoekt. De maatschappij verklaarde een driedubbel doel te hebben:

"- het uitzicht der stad verfraaien met schone geveltjes...

- de hand te leenen aan de bestaande maatschappijen van krediet voor het aanschaffen van werkmanswoningen (nl. Eigen Heerd is Goud Weerd, waarin J.G. SEMEY zelf ook aandeelhouder was en Eigendom door Spaarzaamheid, nvdr.).

- den burger en neringdoenden woningen op krediet te verschaffen.

Dit drijdubbel doel strekt tot de handhaving der maatschappelijke orde: immers den werkman aan de kroegen onttrekken en aan zijnen eigen haard verkleven; burgers en neringdoenden door kunstbesef veredelen en door eigenbezit en lotsverbetering bevredigen. Dit is zonder twijfel eene voortreffelijke strekking, welke de pogingen der omwentelaars tegenwerkt, en het heil van ons dierbaar vaderland verzekert." Einde citaat...

Deze paternalistische en moraliserende doelstellingen werden veruitwendigd door de talrijke stichtende spreuken die in sierlijke letters gebeiteld werden aangebracht op diverse arbeiderswoningen van SEMEY in de Tarbotstraat, Tongstraat, Lozevissersstraat en zuidelijk deel van Karperstraat, Snoekstraat en Eendrachtstraat. Enkele straffe voorbeelden:

- "Eet naar uwen stand, woon er boven, kleed u er onder." (Karperstraat 112) (1895).

- "De man de voorzichtigheid, de vrouw het geduld." (Lozevissersstraat 21) (1897).

- "Rijk worden is niet zijne rijkdom vermeederen maar zijne begeerte verminderen." (Tarbotstraat 34) (1897): de burgerij op haar best in haar "belerend" zendingsbewustzijn tegenover de werkende klasse! Alleen reeds

Naamloze Gentsche Bouw Maatschappij

BOUWGRONDEN

te koop
met gemak van betaling

De afmetingen zijn
aan te zien op de plattegrond van den Koning
XIVe te Gent, Bouwstraat 31.

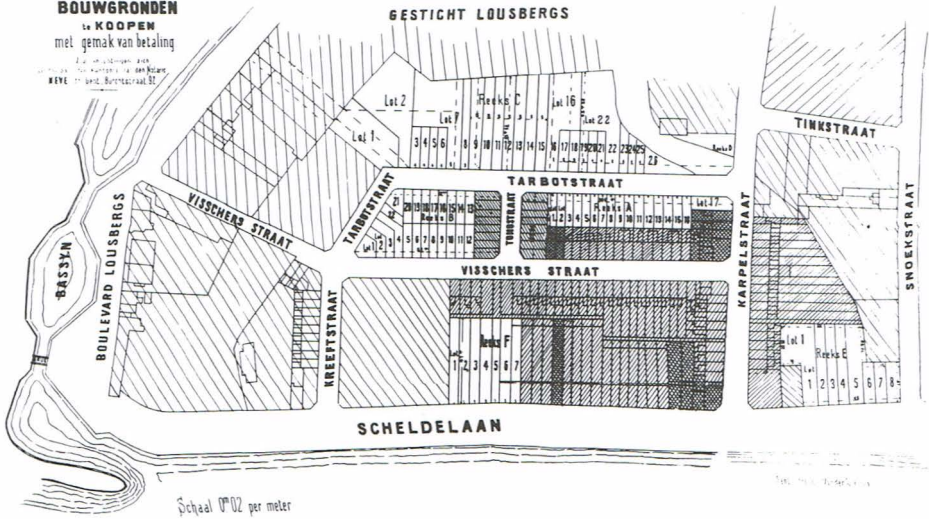

Fig. 8. Verkavelingsplan van 1897 van de Naamloze Gentsche Bouwmaatschappij. De grenzen van sommige percelen worden nu nog steeds bepaald door de bedding van de verdwenen Rietgracht. (SAG, AG D82F145/8h)

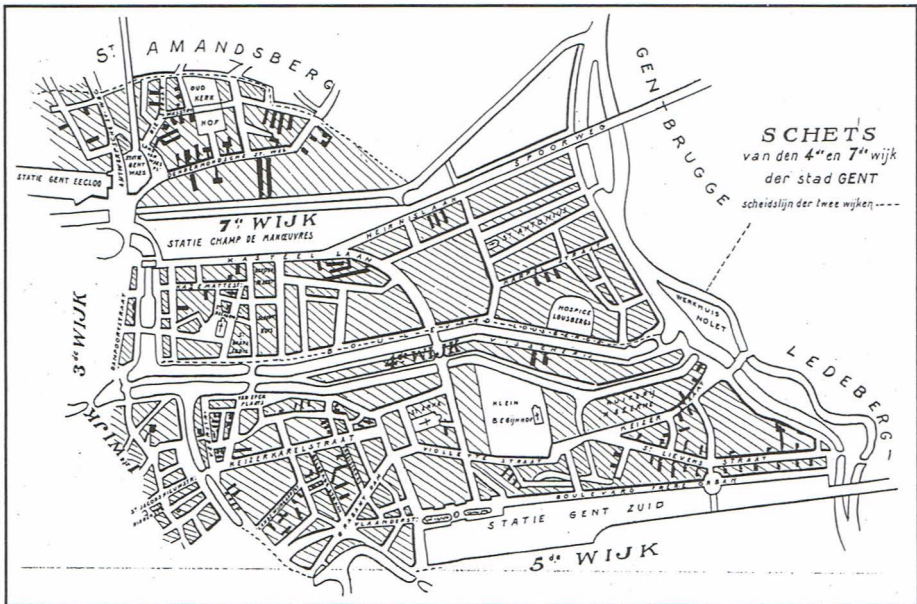

Fig. 9. Kaart van 1904. De Heirnis maakte deel uit van de 7e wijk en telde toen 6 beluiken, waarvan er nu nog 5 resten. In de 84 beluikhuisjes woonden toen 406 mensen. (kaart uit: De beluiken binnen de stad Gent, 1904)

omwille van deze unieke concentratie van huizen met spreuken verdienen deze gevels bewaard te worden. Deze gevels verbergen echter huizen die indertijd als modelhuisvesting golden, maar nu een grondige sanering goed zouden kunnen gebruiken.

6. EEN EEUW LATER

Sedert de laatste straat in 1897 werd aangelegd, is er op ruimtelijk vlak niet veel meer veranderd in de wijk. De enkele grote bedrijven die zich tussen de huizenblokken hadden gevestigd, sloten hun deuren en werden overgenomen door andere bedrijven. Zo is de weverij van Gustave Steurbaut, (fig. 10) die zich in 1895 in de Forelstraat vestigde, nu een meubeldiscount. De weverij Colonia, in dezelfde straat, werd in 1934 overgenomen door Drukkerij Het Volk. Dit laatste bedrijf nam in de loop der jaren gestadig uitbreiding van 3.452 m² naar 20.245 m² en palmde daarbij niet alleen leegstaande fabriekspanden in (Beghin-Machelaert in 1959, Thermosac in 1976, wolweverij Satex-Van Ceulebroeck in de Eendrachtstraat in 1980, enz...) maar ook reeds 22 aanpalende woonhuizen. Ook het detergentenbedrijf De Jonghe, seder 1941 gekneld tussen de woningen van Tarbotstraat en Ferdinand Lousbergskaai, zal vroeg of laat moeten beslissen of het de wijk al of niet zal verlaten voor een beter aangepaste omgeving.

In de loop der jaren heeft het gemeentebestuur weinig gedaan om de leefomgeving in de buurt op te krikken. De wegen werden wel geasfalteerd,

Fig. 10. Het bedrijf Gustave Steurbaut vestigde zich ca. 1895 in de Toekomststraat (Nu Forelstraat). Dit bedrijf fuseerde later met de katoenspinnerij "Motte" aan de Wielewaalstraat tot de "Tissage de l'Avenir". Het bedrijf staakte de productie na opslorping door de gekende "Filatures Nouvelle Orleans". De gebouwen werden gedeeltelijk gesloopt en NU is er een discount gevestigd. (briefhoofd uit 1909) (Verzameling A. De Decker)

sommige straten kregen wel éénrichtingsverkeer, doch de oorspronkelijk met bomen afgezoomde Vlaamsekaai en Heernislaan werden omgetoverd tot een wijkvriendelijke verkeersriool (Kleine Ring).

De laatste jaren is de gemeente wel ingegaan op het verzoek van de bewoners om in de Snoekstraat een buurttuin te realiseren op het terrein van de leegstaande gieterij Batta en om de Zalmstraat bewonersvriendelijk herin-terichten.

Zoals de meeste wijken in de 19de eeuwse gordel kent ook de Heirnis de gevolgen van een dalend bevolkingsaantal, een vergrijzing van zijn bewoners en een veroudering van zijn woningenbestand. Het aantal winkels en cafés daalt gestadig. De buurtscholen in Tarbotstraat en Eendrachtstraat sloten hun deuren. Veel woningen voldoen niet meer aan de huidige normen. 59 % van de woningen zijn gebouwd voor 1919 en slechts 21 % na 1945. Slechts 28 % van de woningen beschikken over volledig comfort, d.w.z. stromend water, WC met spoeling binnen, bad of douche, en centrale verwarming. 64 % van het woningenbestand vertoont minstens een zwaar gebrek. Het financiële draagvlak van de meeste bewoners is te klein om zelf uit eigen zak de nodige aanpassingen te betalen: 68 % van de bewoners zijn huurders, 15 % verdiende in 1981 minder dan 11.000 fr. per maand. In de Geo-statistische Survey van de stad Gent van 1986 wordt cijfermatig be- wezen dat de bouwfysische staat van de woningen op de Heirnis in de top zes van de slechtste wijken van Gent-Centrum kan ondergebracht worden. Om deze buurt opnieuw aantrekkelijk te maken zullen "cosmetische" aan- passingen op enkele plaatsen niet meer volstaan.

Nochtans beschikt de buurt over bepaalde troeven zoals een gunstige ligging t.o.v. het stadscentrum, snelle uitwijkmogelijkheden naar de belangrijkste verkeersassen, een nog niet hopeloos verkrot woningenbestand, geen al te storende bedrijven, een nog levend buurtschap en op termijn vermoedelijk kansen om nieuwe openbare groenruimtes te realiseren.

Een goede eeuw geleden liet men de urbanisatie van de wijk over aan het vrije initiatief van al of niet moraliserende ondernemers. De huidige Fin de Siècle zal meer inzet vergen van de overheid dan die voorbije Belle Epoque.

Arthur DE DECKER

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE NR. 460

Op 2 juli 1908 stelde Prosper Claeys in de rubriek "Burgerlijke Bouwwerken - Baudelostraat - XVIIIe eeuw (1781)", in het Frans, een fiche op over

Het Huis Toussyns

In 1781 brak de wijnhandelaar Jan Toussyns die in de Korte Ridderstraat het tweede huis links, komende van het St-Baafsplein, bewoonde de gevel ervan af om hem te vervangen door een andere in natuursteen.

Dit huis werd afgebroken (1) in 1906. De bevallige Lodewijk XVI-gevel, waarvan men zorgvuldig al de onderdelen bewaard had, werd in 1907 heropgebouwd in de Baudelostraat, met zijn ionische zuilen, zijn twee vazen met bloemenslingers op een voetstuk, zijn galerij met spijlen en zijn grijzend masker gesculpteerd in de sluitsteen van de ingangspoort. De bibliotheek van het *Dauidsfonds* is er in gevestigd.

Toussyns had in het timpaan van de deur als uithangteken een smeedijzeren Bacchus geplaatst, gezeten op een vat en het glas in de hand. Deze allegorische figuur bevindt zich in het Oudheidkundig Museum.

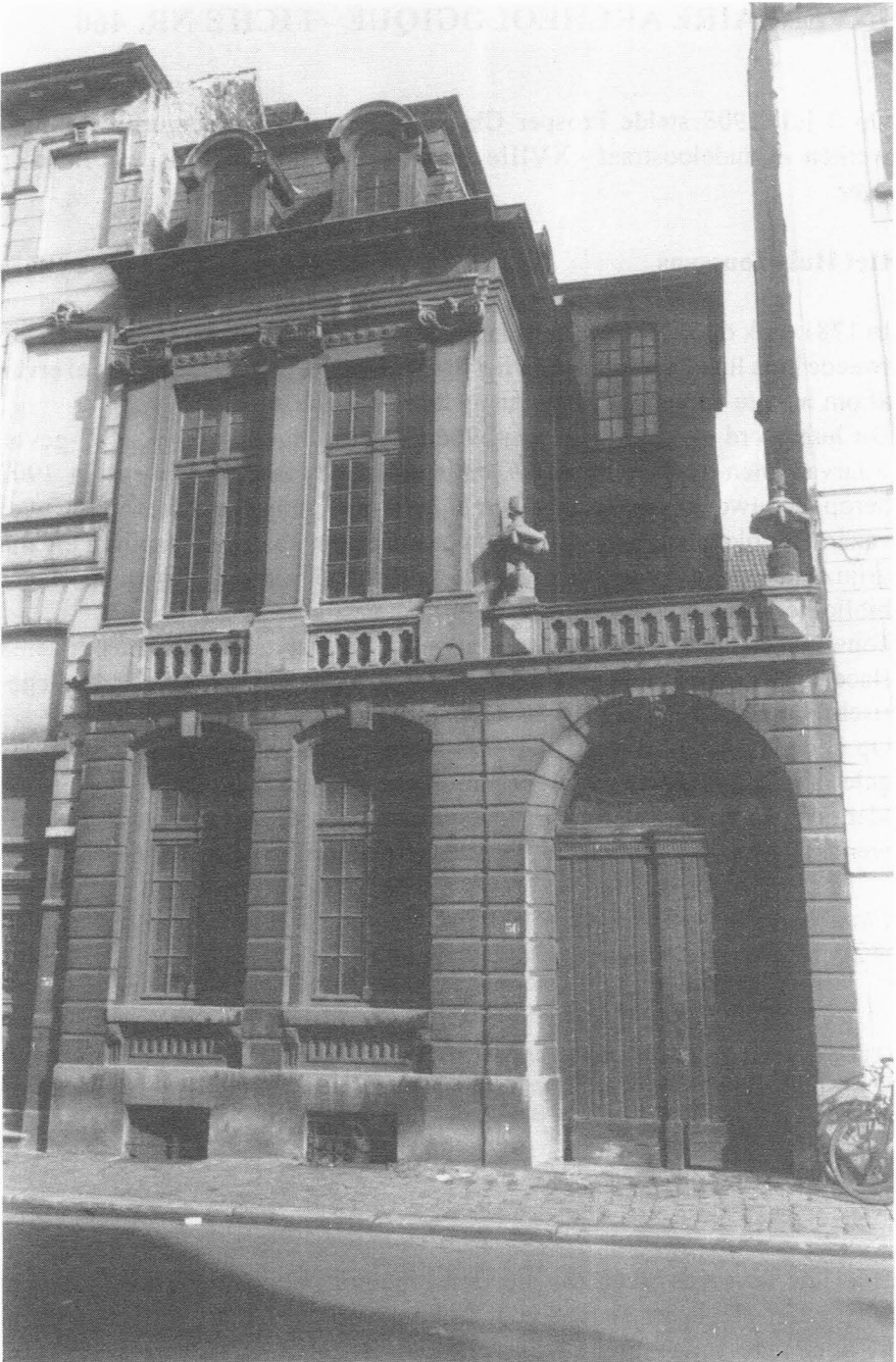
Op het plan van 1781, dat bewaard wordt in het Stadsarchief, stond een galerij met balusters boven de kroonlijst, daar bovenop drie vazen die identiek waren aan deze die nog bestaan. Bij de reconstructie in 1907 werden ze weggelaten om dakkapellen te plaatsen in de nieuwe dakstoel.

Flandre libérale, 4 décembre 1905. - Stedelijke archieven: *Huizen, opbouwingen en veranderingen* (reeks 535 en 536).

(1) Op het huis in de Korte Ridderstraat stonden drie schoorstenen in verschillende stijlen: Lodewijk XV, Lodewijk XVI en Empire; zij werden gedeponneerd in het Museum voor Stenen Voorwerpen in de ruïnes van de St-Baafsabdij.

Naschrift

Het Huis Toussyns is een van die kleine monumenten die zeker het bewaren waard zijn. Het is een sieraad voor de Baudelostraat, maar het bevindt zich nu in een pre-verkrottingsstadium. Binnenkort zal men het voorzetsel "pre" mogen weglaten. Wanneer men wil dat het monumentenbeleid geloofwaardig overkomt, dan is het nu de hoogste tijd om iets te doen.

Het Huis Toussyns in de Baudeloostraat. Foto Ronald De Buck.

DE GENTSE BURGERLIJKE WACHTEN. 1814-1914. (Vervolg)

DE SCHUTTERIJ, 1827-1830

Gedurende vijf jaar liet men de burgerlijke wacht voor wat hij was; een legertje op papier. Vanaf 1820 kwam de zaak terug aan de orde. Voorstanders van een burgerwacht dienden op 26 januari een wetsvoorstel in, zich steunende op de artikels 203 en 213 van de grondwet: *"Het dragen der wapenen, tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat en de beveiliging van deszelfs grondgebied, blijft, overeenkomstig 's lands oude gewoonte, den geest der pacificatie van Gent, en de grondbeginselen bij de Unie van Utrecht aangenomen, een der eerste pligten van alle ingezetenen van het Rijk"* en *"In alle gemeenten, welke bevolking binnen den besloten kring of omtrek der gebouwen 2.500 zielen en daarboven bedraagt, worden als van ouds, schutterijen opgericht, tot behoud der inwendige rust; deze schutterijen dienen in tijden van oorlog en gevaar, tegen de aanvallen van de vijand. In andere gemeenten worden, in tijd van vrede, rustende schutterijen ingesteld, welke, in geval van oorlog, gezamenlijk met de vorengemelde, dienen als landstorm, tot verdediging des vaderlands"*.

Het voorstel werd niet aanvaard en op 8 juni ingetrokken. (8) Op 8 november probeerden ze het opnieuw; zonder succes, want ook dit amendement kwam niet door de Kamer. (8) Zes jaar later hadden de voorstanders meer geluk; het volledig gewijzigde voorstel werd nu aangenomen. (9 feb. 1827) De 11e april stemde men de wet die 88 artikelen bevatte, (9) waaruit we hierna de bijzonderste aanhalen:

1- *Alle ingezetenen van het Rijk tusschen de 25 en 55 jaar worden verplicht in de schutterij dienst uitte oefenen.*

3- *Vrijgesteld zijn: ongeneeslijke zieken of gebrekkigen, zij die kleiner zijn dan eene Nederlandsche el en vijfhonderd zeventig strepen, (1,57 m) geestelijken van alle gezindheden, professoren en lectoren aan de hooge scholen, aan de athenea en seminariën, studenten in de godsgelerdheid, zij die in militaire dienst zijn, zij die tot de dienst der nacht- en brandwachten en tot die der brandspuiten zijn aangesteld. Lijf- en huisbedienden en deze die voortdurend uit armenkassen worden bedeed, of in armengestichten opgevoed of onderhouden worden, zijn alleen in vrede tijdstijd vrijgesteld.*

10- *Vóór den 1sten julij, zal er over al de ingeschrevenen binnen de gemeente eene loting plaats hebben door middel van welke het benodigd getal personen voor de schutterij zal worden getrokken.*

14- *Op de voorgeschreven rol zullen naar volgorde de nummers worden ge-*

bragt en vervolgens worden opgeroepen: a-de ongehuwden en wedu-wenaars zonder kinderen, b-de gehuwden en wedu-wenaars een of meer kinderen hebbende.

- 17-Aan hen, die tot de persoonlijke dienst geroepen zijnde, van de waarneming van den dienst wenschen te zijn bevrijd, zal het geoorloofd zijn ieder jaar van nommer te verwisselen met iemand, die een hooger nommer is te beurt gevallen.*
- 23-De schutterijen zullen sterk zijn twee man van iedere honderd zielen in elke gemeente. De werkelijke dienstdtijd derzelve is op vijf jaren bepaald, waarna de manschappen nog vijf jaren in de reserve blijven.*
- 29-Alle hogere en lagere officieren zullen door Ons worden aangesteld, en door Ons alléén ontslagen kunnen worden.*
- 36-De kosten op de dienstdoende schutterijen vallende zullen gevonden worden: 1e-uit de boeten, de bijdragen en de contributiën, bij deze wet bepaald, door de schuttersraden in te vorderen. 2e-uit een toelage uit de gemeentekas.*
- 37-De schutterijen zullen met geweren van het zelfde kaliber, als bij het leger, worden gewapend. De onder-officieren, korporaals en tamboers zullen sabels bekomen. Voor zoo verre deze wapenen en uitrustingen niet voorhanden zijn, zullen dezelve voor de eerste maal van's lands wege worden verschaft.*
- 39-De ammunitien zullen voor 's lands rekening worden verstrekt.*
- 40-Elke schutter zal verplicht zijn, zich zelven te kleeden; ingeval echter, van onvermogen, zal hij zich tot het bestuur zijner gemeente kunnen wenden, ten einde, het zij geheel of gedeeltelijk, in zijne kleeding of kledingskosten uit de gemeente fondsen te worden te gemoetgekomen.*
- 63-In elke gemeente zal een schutters-raad bestaan die bij wet, het beoordeelen van en uitspraak doen omtrent alle verzuim en overtreding en mitsdien ook het opleggen der straffen en boeten.*
- 83-In geen geval, zal de schutterij buiten de grenzen van het Rijk mogen worden gevoerd of gebruikt.*
- 84-De eerste oprigting der schutterijen, zal plaats hebben, op zodanige tijdstippen, als Wij daartoe het meest geschikt zullen oordeelen, en binnen twee jaren tot stand komen.*

Onmiddellijk begon men in Brussel aan de uitvoering van het K.B., wat resulteerde in de wet van 21 maart 1828 (10) waaruit hierna de bijzonderste artikelen:

- 1-Alle inwoners die op 1 januari 25 jaar zijn geworden en deze die op diezelfde datum niet ouder waren dan 34 jaar, moeten zich vóór 1 juni laten inschrijven voor de schutterijdienst.*
- 3-De inschrijving zal zich ieder jaar, vóór de 1e juni herhalen voor de inwoners die op 1 januari 25 jaar oud zijn geworden.*

7- De oproeping zal 14 dagen vóór de verplichte inschrijvingsdatum in de stad uitgehangen worden.

8- Deze die zich niet hebben laten inschrijven worden verwezen tot een geldboete, daarenboven worden zij zonder loting bij de schutterij ingelijfd.

18- De loting moet gedaan zijn vóór de 1e juli van dit jaar.

Vanzohast er zekerheid bestond over de oprichting van de schutterij begon het touwtrekken tot het bekomen van een bevelhebberschap over de verschillende afdelingen. Voor Gent benoemde de koning terug K.A. d'Esbeek, Vanderhaeghen de Mussain als opperbevelhebber. (KB-26 feb en GvG-6 mar) Op een schrijven van het Schepencollege, waarin hij verwittigd werd dat er geen bezoldiging voorzien was voor dit hoger bevel antwoordde d'Esbeek, gepikeerd nooit aan een vergoeding te hebben gedacht, integendeel, het zou hem een grote eer zijn de vorst gratis te dienen! (SAG-M23) Op 12 juni benoemde de koning de overige officieren. De 3 bataljons wees hij toe aan de majoors L. Van de Poele, E. Grenier en A. Pycke. De officieren konden zich oefenen in de bevelvoering in de grote zaal van het stadhuis. (GvG-28 jun)

De wet van 11 april 1827 voorzag een loting van 2 man per 100 inwoners. (artikel 23) Voor Gent beduidde dit 1.461 man. (Afb. 2) De schutters moesten worden verdeeld over 3 bataljons, elk bestaande uit 5 compagnies.

Bevolking der Stad Gent, op den 1^{en} January 1827.

1 ^{ste} Sectie		15,933
2 ^e idem	Intra-muros	13,523
	Extra-muros	2,063
3 ^e idem	Intra-muros	13,118
	Extra-muros	1,811
4 ^e idem	Intra-muros	14,899
	Extra-muros	521
5 ^e idem	Intra-muros	9,403
	Extra-muros	1,781
	totaal	73,072

Inwon.	Liën
15933	2063
13523	1311
13118	521
14899	1781
9403	
66896	6176
	73072

Gent den 6^{en} Junij 1827.
De Directeur Van Bontel.

Van Bontel

DE DIRECTEUR VAN
GENT

Afb. 2.

Stedelijk Bestuur van Gend.

OPROEPING ter inschrijving VAN DE AAN DEN Schutterlijkendienst PLIGTIGE INGEZETENEN.

BURGEMEESTER EN SCHEPENEN.

Brengen bij deze ter kennis van een iegelijk dat ingevolge de wet van den 11 April 1837 en het Koninklijk Besluit van den 21 Maart jl., alle de ingezetenen, welke op den 1 Januarij laatsteleden hun 25 jaar zijn ingetreden en hun 34 niet volmondig hebben, (die dus geboren zijn in de jaren 1794 tot en met 1803) zooder oonderbreuk of zij vermeerren moeten al dan niet tot de vrijgesteldes of wigelootens te behooren, zich voor den 1 Junij aansaande bij het Bestuur hunner woonplaats voor den dienst der Schutterij moeten doen inschrijven, en dat de registers der inschrijving zullen geopend worden op den 1 Mei aansaande; zullende zij op den 1 Junij daarna worden gelooten. De ingezetenen welke zich ter inschrijving moeten aanbieden zullen zorg dragen dat zij tijdig van een geboorte extract voorzien zijn en zich alzo van hunnen jaars ouderdom verzekeren, ten einde de inschrijving behoorlijk geschiede en zij alzo niet komen te vervallen in de straf voor het vernemen van inschrijving bepaald.

De Kantoren der inschrijving ingerigt zullen open zijn alle dagen (de Zon- en Feestdagen uitsgezonderd) van negen uren des morgens tot 's middags en van drie tot zes uren 's avonds.

Diegenen geboren in de jaren 1794, 1795, en 1796 en dus den ouderdom van 34, 35 en 36 jaren bereikt hebbende, zullen hun ter inschrijving aaschenden in de Kapelle Kamer ten Stadsplein; de ingang zal zijn langs de Hoogpoort.

Die geboren in 1797, 1798 en 1799, en hebbende dus den ouderdom 31, 30 en 29 jaren bereikt, zullen hun doen inschrijven in het voorredes kantoor van likwidatie van Stads-schuld, regt over de ingangdeur van het hof van assisen: den ingang zal zijn langs den grooten rooden trap, op de boiermarkt.

Die gene geboren in de jaren 1800, 1801, 1802 en 1803 en dus den ouderdom bereikt hebbende van 28, 27, 26 en 25 jaren zullen zich doen inschrijven in het kantoor der tweede Afdeling: den ingang zal zijn langs de Pouillemarkt.

Willende verder aan alle de ingezetenen hunne verpligtingen ten dezen betrekken, maken hen aandachtig op de bepalingen van art. 7, 8 en 9 der wet van den 11 April 1837, welke luiden als volgt:

Art. 7. • Zij, die in meer dan een gemeente hun woon-
• verlijf houden, of den aetel van hun vermogen hebben ge-
• vestigd, zullen tot de inschrijving verplicht zijn, linnen die
• gemeente, alwaar een dienstdoende schutterij aanwezig is.

• Bij alden in die verschillende gemeenten allen dienst-
• doende of alleen rustende schutterijen bestaan, zullen zij zich
• doen inschrijven in de gemeente, alwaar zij voor de perso-
• nele belasting zijn aanslagelagen, en de ambtenaren in die
• gemeente, alwaar zij ambtshalve verplicht zijn hun verlijf-
• te houden.

Art. 8. • Die van hunnen ouderdom geen voldoende bewijs
• geven, zullen door het Plaatselijk Bestuur worden ingeschre-
• ven, naar deaals is oonderd, oververmindert de bevoegdheid
• van den ingeschrevenen, om van zijnen jaars ouderdom
• nader te doen bliken.

Art. 9. • Die bevoeden zullen worden zich niet voor den
• 1 Junij te hebben doen inschrijven, zullen door het Plaat-
• selijk Bestuur ambtshalve ingeschreven worden, en door den
• natemelken Schuttersraad worden verzeerd tot een geldboete;
• terwijl zij daerboven, zonder loing bij de Schutterij zullen
• worden ingelijfd, indien het zal bliken dat er tijdens de
• verzeerde inschrijving, gene redenen tot ainstelling of vrij-
• stelling ten hunnen aanzien bestoeden.

Geaed den 19 April 1838.

VAN CROMBRUGGHE.

Op bevel, de Secretaris, ROTTERD.

Afgekandigd met trompet, door mij gewoeren Uutenaar,
den 21 April 1839. Van Hoorck.

Stedelijk Bestuur VAN GEND,

SCHUTTERIJ. BERIGT.

BURGEMEESTER EN SCHEPENEN,

Brengen ter kennis der ingezetenen, ingeschreven voor de Schutterij, dat de alphabetische lijsten ter hunner inzage zullen liggen in het secretariaat ten stadhuijze, van 10 tot 17 dezer maand (den tusschenkomende zondag uitgenomen), van negen uren des morgens tot 's middags, ten einde een ieder in staat zoude zijn om, wanneer hen eenige personen of omstandigheden mogten voorkomen die daarop nog zouden behooren te worden genoteerd of daarvan moeten worden weggelaten, daarvan kennis te geven.

Zij onderrigten hun verders dat op de hier na vermelde dagen in de Verpachtings-Zaal ten Stadhuijze, en telkens ten acht uren des morgens zal worden overgegaan tot de loting der respctive klassen, als :

Op 19 dezer maand Juny, over diegene geboren in het
jaar 1794, en dus behoorende tot de klas 1819.

» 20	»	» 1795	»	»	» 1820.
» 21	»	» 1796	»	»	» 1821.
» 23	»	» 1797	»	»	» 1822.
» 24	»	» 1798	»	»	» 1823.
» 25	»	» 1799	»	»	» 1824.
» 26	»	» 1800	»	»	» 1825.
» 27	»	» 1801	»	»	» 1826.
» 28	»	» 1802	»	»	» 1827.
» 30	»	» 1803	»	»	» 1828.

Door gemagtigden zal voor lotingpligtige, mogen worden gelot, wanneer, door dringende omstandigheden, het bijwonen derzelve, voor de ingeschrevene onmogelijk zijn zoude.

Gend, den 7 Junij 1828.

VAN CROMBRUGGHE.

Op bevel, de Secretaris, ROTTIER.

Afgekondigd met trompet, door mij gezworen Uitlezer, den 9 Junij 1828.

VAN HOECKE.

GEND, TER DRUKKERIJ VAN L. DE BUSSCHER, STADSDRUKKER, HEILIG GEEST-STRAAT.

(GvG-3 apr) (11) Een compagnie bestond uit: 1 kapitein, 1 eerste-luitenant, 2 tweede-luitenanten, 1 sergeant-majoor, 4 sergeanten, 1 fourrier, 9 korporaaals, 2 tamboers en 95 schutters, samen 116 man sterk. De meeste officieren en sommige onder-officieren en korporaaals waren vrijwilligers.

De eerste inschrijvingen gingen door tussen 1 en 31 mei 1828 in het stadhuis. (Afb. 3) Het enthousiasme onder de plichtigen was niet denderend. Men wong zich in alle mogelijke bochten om toch maar aan de schuttersdienst te ontsnappen. De afkeuringsaanvragen stapelden zich op. De hee-meesters uit die tijd deden gouden zaken met het uitvinden van gebreken die tot ongeschiktheid konden leiden. De meest aangehaalde kwaal was kortborstigheid. (12) Degenen die dachten uitsluiting te kunnen bekomen, moesten zich aanbieden bij de "Commissie tot het onderzoeken en beoordelen omtrent de inberopen redenen", die zetelde in de "Verpachtingszaal ten stadhuyze". De GvG van 19 juni schreef: *"Men zegt dat het getal der personen, die zich alhier voor de schutterij hebben doen inschrijven, tot 1630 beloopt en men vreest van in het zelve het effectif der diensdoende schutterij niet te zullen kunnen verkrijgen, wanneer men agt neemt op de ontslagingen en op onze 12.000 behoeftige.* (12)

Spijts alle tegenkanting ging de eerste loting door op 18 juni. (Afb. 4) De onfortuinlijken die er zich hadden "ingetrokken" kregen bericht dat ze op de bijzondere (aktieve) rol der schutterij waren ingeschreven. (Afb. 5)

Hoe zagen onze schutters er uit? Elegante, kunnen we op voorhand vertellen. (Afb. 6) De K.B.'s van 5 april en 18 september 1828, (13) gaven een nauwkeurige beschrijving van het uniform; een shako (hoofddekse) met kinband, zoals het model bij het leger gedragen, versierd met het koninklijk wapen, omgeven door een ster. Een slipjas in donkerblauw linnen, de opslagen, kraag en voering in dezelfde kleur. Een witte bies omzoomde de bovenste rand van de kraag en de opslagen. Rode schildjes versierden de voorzijde van de kraag op de plaats waar ze samengehecht werd. Rode schouderstukken op de jas, die zich kruiste op de borst bij middel van 2 rijen van 8 knopen. Drie knopen op een kleine rode band op iedere opslag aan de armen. De langwerpige zakken hadden ook elk 3 knopen. Alles versierd met een witte bies. De broek, uit donkerblauw laken, had een witte band op de buitennaden. Beenstukken uit zwart laken met 10 knopen in zwarte hoorn. De graadkentekens voor officieren en onder-officieren waren zilverkleurig, de kinband, de knopen en de shakoplaat in wit metaal. De hoofddekse) waren voorzien van rode pompons met rode kwasten bij de schutters en tamboers uit de keurcompagnies, met witte pompons voor de overige compagnies. De kolonels, majoors, adjudanten, kwartier-meesters en tamboers droegen daarenboven als onderscheidingsteken op de shako, een 21 cm lange pluim, uit gier-vederen, waarvan de uiterste punt rood gekleurd was. In de zomer mochten de witte broek en beenstukken gedragen worden.

1801

545

STEDELIJK BESTUUR
VAN GEND.

SCHUTTERIJ.

BERIGT.

WET van den
11 April 1827.

ART. 14
der WET.

De Commissie van loting brengt ter kennis van
Debenet Jacobus Constantinus wonende
ammoniaalstraat dat hij op de ^{byzondere} ~~alge-~~
meene rol der Schutterij is gebragt, en diensvolgens als
lid derzelve wordt beschouwd en onderworpen is aan al
de daaraan verbonde verplichtingen.

Gend, dezen ^{15^{de}} ~~27~~ Augustij 1828.

DE MEYERE, Schepen.

mechaniekwerket

Augustus 1828

Afb. 5.

Wie bekostigde nu de werking, bewapening, uitrusting en bezoldiging van deze burgerlijke wacht? De Staat stond in voor bewapening, ammunitie en ledertuig. De Stad draaide op voor de rest van de uitrusting zoals, muziek-instrumenten, gereedschap, herstellingen enz. Ook de bezoldiging van officieren, onder-officieren, korporaa's en muzikanten was voor gemeentrekoning. De leden van de schutterij moesten zelf hun uniform kopen. Voor de officieren en onder-officieren, die meestal bij de adel of de gegoede burgerij behoorden en daarenboven voor hun dienstprestatie werden vergoed, was dit

Afb. 6. Korporaal van de Gentse schutterij. Schilderij - Kon. Legermuseum.

geen probleem. Voor de gewone "piot" uit de arme klasse, die geen cent kreeg voor zijn schuttersdienst, was het een nachtmerrie. De kostprijs voor een compleet uniform bedroeg 22,50 gulden. Als men bedenkt dat een arbeider, minder dan één gulden per dag verdiende, waarmede hij een familie moest onderhouden, was er voor de aankoop van een tenue geen geld over.

De op alles denkende inrichters hadden dit voorzien en volgende oplossing gevonden: *"De Schutters die zich niet konden volkomenlijk kleeden zullen*

703
1829
3 K 3 B.

De Ondergeteekende *Vanpachtentebekke, Petrus*
 Schutter, gebragt op de bijzondere rol sub N° 1191. verklaart
 ontvangen te hebben van H^H. Burgemeester en Schepenen
 der stad Gend, een Rok, Pantalon, paar Slobkoussen, Schako
 en Halsdas, en verbindt zich ter bestrijding der kosten van
 deze Equipementstukken, bedragende f. ~~24~~^{22.50}, maandelijks
 te zullen betalen, in handen van den heer BESAS, hoofd-com-
 mies van het kantoor der Schutterij ten stadhuize, eene som
 van *Vyftig Gulden* tot volle voldoening
 van eerstgemelde som. Na betaling van welke som zullen de
 hier voren vermelde kleedingsstukken aan hem behooren, ter-
 wijl hij zich verbindt, gezegde kleedingsstukken terug te geven
 bij geval hij in gebreke bleef die som te voldoen.

Gend den *8 Maart* 1830.
Maarschmeut 2. +

Afb. 7. Let op het kruisje als handtekening.

door het Stedelijk Bestuur geholpen worden. Dit bestuur zal hun voorzien van alle hunne kleedings of equipments stukken, waarvoor ze zullen moeten betalen eene som van 22,50 gulden die zij kunnen voldoen door ieder maand binnen de vijf eerste dagen derzelve in de handen van den Hoofdcammies der Schutterij, de som van een gulden te betalen zoo lang hij zijne kleedingskosten zal ten volle gedaan hebben." (Afb. 7) Reeds bij de eerste inlijving had de stad 345 behoeftige schutters te kleden. (SAG-M24)

De gouverneur van Oost-Vlaanderen, de Hollander Van Doorn, deed op 1 september een eerste bestelling van blauw, rood en wit laken, zodat de betaalkrachten zich een uniform konden laten aanpassen volgens de modellen ter gouvernementspaleis neergelegd.

Het ging de nationale regering te traag. Bij K.B. van 7 september beval ze de onmiddellijke benoeming van de onder-officieren, korporaals, tamboermajors en tamboers. In Gent gebeurde dit eerst in februari 1829. (GvG-26 feb)

De officieren, die popelden van ongeduld om hun krijgshaftigheid ten toon te spreiden, lieten zich natuurlijk zo snel mogelijk een tenue aanpassen. De GvG wist reeds begin december te verkondigen: *"De heeren officieren van onze schutterij hebben zich dezen morgen in uniform eerst nae het stadhuis en vervolgens in corpora by de militaire overheden begeben. Hunne houding schein de aenschouwers te behagen, en men moet ter eer van gemelde officieren bekennen, dat zy zich reeds onder de militaire costume vertoonden als mannen die al verscheyde jaren onder de wapenen zyn geweest."* (GvG-4 dec)

Het stadsbestuur, ziende dat er geen uitweg meer was en op meerdermalen aandringen van de nationale regering, deed in februari 1829 eindelijk de aanbesteding voor het maken van kledij voor 500 schutters. *"De Burgemeester en Schepenen, brengen ter kennis van de gegadigden dat, op 25 dezer, ten Stadhuize, zal worden overgegaan tot de aanbesteding, bij geheime inschrijvings-biljetten;*

1e-Van de confectie der kleding van 470 Schutters en van 30 tambours.

2e-Der levering van 500 shakos.

3e-Idem van 12.000 grote en 4.000 kleine knoppen, voor 500 rokken.

4e-Idem van 30 trommels met derzelve toebehoorten. De biedingsbiljetten, geschreven op zegel, zullen moeten beweegd zijn, ter eerste Afdeeling der kantoren van het Stedelijk Bestuur, voor de 24 der loopende maand, en moeten vermelden de verpligting van zich te onderwerpen aan het kohier van lasten, ter inzage van iegelijk berustende ter gemelde Afdeeling Gend den 14 February 1829. Van Crombrugghe, burgemeester." (SAG-M24)

De aanbiedingen stroomden binnen, vooral uit Nederland. Het stadsbestuur, natuurlijk geïnteresseerd in de laagste prijzen maar ook geneigd zoveel mogelijk werk in eigen stad te houden, gaf de meeste opdrachten aan Gentenaars. De firma Stobbelaere & Burggraeve, gelegen bij de Keizerpoort, mocht voor 1550 uniformen het laken leveren. Iedere coupon stof was voorzien van een label met de goedkeuringsstempel en handtekening van de "Commissaire pour les fabriques de Draps et Etoffes" uit Luik. De meesterkleermaker Lacy uit de Sint-Jansstraat maakte de slipjas, de broek, de slopkousen en de halsdas. De knopen mocht de fabrikant Nicolas Poelaert uit de Garemerkt 16 leveren; hij vroeg 2,83 gulden per gros grote en 2,12 gulden voor hetzelfde aantal kleine knopen. Trommels schenen te Gent te duur want de bestelling ging naar de firma Duchemin uit Tielt, die 24 gulden rekende voor een volledige trommel met draagriem, stokken en knielap. Ook de shako's lagen hier niet in de markt; de bestelling ging naar J.F. Broglia uit Antwerpen. J.F. leverde de hoofddeksels, met pompon en kwast, a rato van 3,50 gulden. (SAG-M22-M24) Alleen voor de uniformen van 500 onbemiddelden betaalde de stad 11.735,60 gulden.

De bevelhebber van de Gentse schutterij, kolonel de Mussain, kon zijn

W A
14

SCHUTTERIJ.

Gend, den 15 Maart 1829.

De Kolonel kommanderende de dienstdoende Schutterij te Gend, brengt t'uwerr kennis dat ingevolge art. 42 der Wet van 11 April 1827, de wapenoefeningen met de aanstaande maand April zullen beginnen, en geene manschappen zonder uniform daar toe willende aanvaarden, wordt het strictelijk vereischt dat uwe ingevolge art. 41 derzelve Wet op gemelde tijdstip van een volle uniform gelijkvormig aan het bestaande model, voorzien zijt.

In geval van onvermogen kont uwe de noodige aanvraag doen aan het Stedelijk Bestuur, hetwelk, zulks geraadig vindende, uwe geheel of gedeeltelijk voor de bekosting zal te gemoet komen.

De Kolonel alle onaangenaamheden willende voorkomen, verwittigt uwe dat de op de kleeding bestaande Wet en Instructien, letterlijk en ten strengsten zullen gevolgd worden; en dat bij gebrek aan de stiptelijke nakoming van het jegenwoordige berigt, de straffen en boeten bij gemelde Wet bepaald, door den Schutters-Raad aan de nalatige zullen worden toegepast.

A. De Mussain.

Aan De Clercq Desiderius partycipere
wonende abel straat N° 32

Afb. 8. Oproeping tot oefening.

ongeduld niet meer bedwingen; op 15 maart verwittigde hij al zijn ondergeschikten dat de oefeningen in april zouden beginnen en iedereen op dit tijdstip moest voorzien zijn van een reglementaire kledij. (Afb. 8) Hij moest echter nog wachten tot midden mei vooraleer zijn bevelhebberstalent te bewijzen. "Sedert maendag laetst (11 mei, sic) is men alhier bezig met het afleveren van kledings- en andere uytrustings voorwerpen aen de aengewezene jongelingen, die deel maken van onze schutterij. Zondag, 24 dezer,

moet zy in volle houding voor de eerste mael in oogbeschouw genomen worden, ten vyf uren en half des morgens in het beluyk der byloke en vervolgens onderwezen worden in de wapenhandel." Dit meldde de GvG op 17 mei en op de 20ste van de zelfde maand kon het blad schrijven: *"Voorleden zondag heeft in het bylokenveld alhier de eerste krygsoefening onzer schutterij plaets gehad. De schutters, in uniform en voor het grootste gedeelte reeds in de wapenhandel taemelyk gevoorderd, hebben zich door hunne militaire houding doen bewonderen."*

Reeds enkele malen was het schepencollege verwittigd dat een zending wapens onderweg was, maar steeds wachtte men vergeefs op de aankomst ervan. Op 4 mei kwam nogmaals een bericht uit het Staatsarsenaal te Antwerpen dat 79 kisten, waaronder 9 voor de schutterij van Eekloo, wapens en toebehoren waren verstuurd. (SAG-M22) Die zending kwam wel degelijk aan op 13 mei en bevatte 1761 geweren met bajonet, 15 kogelvormen, 60 patroonrollers en het nodige onderhoudsmateriaal. (14) De 19e mei leverde "'s Rijks Stapel en Constructie Magazijnen" eveneens te Antwerpen, 273 sabels. Het ledertuig zoals patroontassen, bandeliers en andere garnituur arriveerde op 5 juni.

Vooraleer ze te gebruiken moesten de wapens worden nagekeken en van een nummer voorzien. De wapenmaker Van Montague uit de Donkersteeg kreeg de opdracht. Hij mocht ook de nog ontbrekende uitrusting leveren. Na uitvoering van het werk stuurde hij de de rekening: *"Debet de regering der stad Gent, aan J.B. Montague over arbeidsloon en levering gedaan voor de dienstdoende Schutterij dezer stad zoo als volgt:*

- 1500 Ruimnaalden a 14 cent	210,00
- 200 vuurstenen a 2 1/2 cent	5,00
- Numbreeren van 1761 geweren a 10 cent	176,10
- 273 sabels genumbreerd a 3 cent	8,19
- levering van 3 sabels voor adjudant a 13,75	41,25
- 3 bandeliers a 1,75	5,25
- 35 vuurstenen a 2 1/2 cent	87 1/2
- 170 vuurstenen a 2 1/2 cent	3,75 (sic)

gulden 450,41 1/2

Toen de schutterij volledig was ingericht, verleende de koning aan zijn zoon prins Willem, de titel van kolonel-generaal. (KB-24 mei 1829) De hogere officieren der Gentse schutterij namen de gelegenheid te baat zich nogmaals te tooien: *"Heden is eene deputatie van onze schutterij nae Brussel vertrokken, welke morgen hare gelukwenschingen aen Z.K.H. den prins van Oragnien zal aenbieden, over hoogstdezelfs benoeming tot kolonel-generael der Nederlandsche schutterij."* (GvG-11 jun)

Het artikel 42 van de wet van 11 april 1827 luidde: *"De schutterijen zullen*

jaarlijks van den 1sten April tot den 1sten October, op gezette dagen in het schieten naar de schijf worden geoefend... De oefeningen zullen telkens, in tijd van vrede, hoogstens twee uren mogen duren... ze zullen niet spoediger op elkander mogen volgen, dan van 14 tot 14 dagen, en bij voorkeur des zondags, zoo veel mogelijk na het aflopen van alle godsdienstoefeningen, plaats hebben, doch, in geen geval voor des middags ten vijf uren aanvangen..."

Vooraleer aan de oefeningen met de manschappen te beginnen moesten de respectievelijke chefs- en onderchefs zelf op de hoogte zijn van de reglementen. Op 24 februari 1829 startten dan ook de lessen voor officieren; alle dins-, donder- en zaterdagen van 9 tot 11 's morgens en voor onder-officieren op zon-, maan- en woensdagen van 7 tot 9 's morgens en op dins-, woens- en vrijdagen van 7 tot 9 's avonds. Zoals we voorheen zagen, begonnen de exercities met de manschappen op 24 mei. Iedere maal dat de schutterij moest aantreden werd dit, een week op voorhand, in verschillende dagbladen gemeld en in de stad geafficheerd. De oefeningen en het schijfschieten gebeurden op de terreinen rond en in de schansen van het Spanjaardenkasteel op de Heirnis.

Bij iedere oproeping moesten de schutters eerst wapens en uitrusting afhalen op het stadhuis. Daar men maar 2 uren had om te oefenen, vroeg het kommando de wapens in het kasteel zelf te mogen opslaan. Het schepencollege ging akkoord en stond toe 4 lokalen in de oude Sint-Jozefkazerne in te richten.

De schutters die hun zondagnamiddag meestal doorbrachten in herbergen om er aan gaaischieten, tapbollen en andere spelen te doen, moesten dus om de 14 dagen enkele uren van hun vrije tijd afstaan voor militaire oefeningen. Groot was dan ook het ongenoegen dat zich uitte in afwezigheid en ongehoorzaamheid. De schuttersraden die over die zaken moesten oordelen hadden veel werk aan de winkel. De meest voorkomende straf was de geldboete, die door gebrek aan fondsen of uit onwil, niet werd betaald wat meestal uitliep op gevangenisstraf. Deurwaarder Lefevre-zoon moest gedurende de laatste zes maand van 1829, 130 aangeklaagden dagvaarden; hij vroeg daarvoor een loon van 49 gulden die de stad moest bijpassen.

De Gazette van Gend, die het doen en laten van de schutters van zeer nabij volgde, schreef op 30 juli: *"De schutters zyn yverig in de wapenoefeningen... Echter ontbreekt er nog iets aen onze schutterij, het welk die van Brugge, Brussel en andere steden reeds bezitten en het welk het beroemd en wydvermaerd Gend zekerlyk niet kan ontbeëren, te weten een Muzyk-corps... Zou de kost, om by onze schutterij een fraey muzyk-corps op te rechten, derzelve heeren officieren te groot of boven hun vermogen of wil schynen?"* Het moet zijn dat "den kost" wel degelijk te hoog was want de Gentse schutterij heeft nooit een muziekkorps gekend.

De burgerlijke wacht was voor de stad een zware verliespost. Eenmaal de uniformen en andere uitrusting bekostigd, kwamen de lonen voor gepresteerde diensten de stadskas aanspreken. Zo betaalde de gemeente voor de laatste vier maand van 1829, 1.330,20 gulden alleen aan vergoedingen uit. Eenmaal volledig ingericht en het nieuwe eraf gekeken, deinde de schutterij mee met het dagelijks leven in de stad. Met af en toe een oefening, een erediens, een troepenschouw of défilé zat de dienst erop. Voor de rest was het wachten op de vijand van over de grenzen die de belachelijke moed zou opbrengen de zo kranige (sic) burgerlijke wacht te komen trotseren. Het liep anders uit: 25 augustus 1830, opstand in Brussel, die de aanloop was tot de Septemberrevolutie. Iedereen verwachtte dat de schutterij nu in aktie zou komen en zijn dure uniform en opleiding ten goede zou maken. Niets was minder waar. Op 5 september las men in de krant: "*Den kolonel-bevelhebber onzer schutterij heeft laten aenkondigen, dat de gewone krygsoefeningen van dat corps tot nader bevel geschorst zyn.*" (GvG-5 sep)

Wat was er gebeurd? De behoudsgezinde burgemeester Van Crombrugge had geen vertrouwen in de schutterij, die in hoofdzaak uit de laagste klassen was samengesteld en te snel geneigd samen te spannen met de oproerkraaiers. In samenspraak met de gouverneur besloot hij het korps liefst op non-aktief te laten. Het verslag, door Van Doorn naar de regering in Brussel gestuurd, laat daarover geen twijfel: "*27 augustus om 23 uur. Op de manschappen der schutterij naar aller gevoelens niet kunnende rekenen, heb ik heden, op het algemeen verlangen der weldenkenden, de hand geleend aan de formatie van een temporaire Burgerwacht...*" (15)

Plots en roemloos einde van een korps waar men enkele weken voordien nog zong:

*Dans la cité Gantoise
Que le bruit de nos pas
Ne vous réveille pas!*

*Paisibles citoyens, c'est la garde bourgeoise
Elle veille pour vous, ne vous réveillez pas.* (16)

De schutterijgeschiedenis had nog een nasleep. De stad richtte een nieuwe burgerwacht op waarin alleen welstellende burgers opgenomen werden. Wapens had men genoeg: 1761 geweren en 273 sabels die men zo snel mogelijk uit het Spanjaardenkasteel had weggehaald en ondergebracht in de brandweerkazerne in het Geeraard Duivelsteen. Het ledertuig en ander materiaal vond een plaats in het stadhuis. Blevens nog de uniformen waarvan de meeste gans of gedeeltelijk eigendom waren van de vroegere schutters. Toen het schepencollege zich, begin oktober, verplicht zag een Municipale Wacht, voor de bewaking van de gevangenis, te formeren zou de kledij goed van pas komen. De oud-adjutant Bosschaert kreeg de opdracht de tenues terug te vragen. (Afb. 9) Ook het Voorlopig Bewind, afdeling oorlog, was geïnteresseerd in de militaire kledij om er het nieuw te vormen Belgisch

UE. word verzogt alle de kleedingsstukken UE. toevertrouwd als Schutter, in te brengen in het kwartier-generael der Burgerlyk-Wagt, ten Stadhuyze, binnen de twee mael vier-entwintig ueren; de gelden door UE. betaeld ter rekening van gemelde uniformen, zullen UE. terug worden gegeven.

701. Gend, den 19 October 1830.

Den Adjudant der Schuttery,
BOSSCHAERTS.

Aen *Reuse, Peltus J. F.* Schutter,
woonende *gysberg n. 32.*

Afb. 9.

leger met in te kleden. Bij Besluit van 7 juni 1831 liet men weten: "In aanmerking genomen dat de steden en een groot aantal gemeenten over kledij van de vroegere schutterij beschikken, die kunnen dienen voor de legerdienst, kunnen de volgende kledingstukken aangekocht worden:

Vest voor schutter	3,00 gulden
Broek voor schutter	3,00
Vest voor onder-officier	5,00
Broek voor onder-officier	5,00
Beenstukken in laken, paar	0,75
Shako compleet	0,75
Kraag of halsdoek	0,20
Linnen broek	1,25
Beenstukken in linnen, paar	1,25

De voorwerpen moeten nieuw of weinig gebruikt zijn."

De commissie van openbare veiligheid die de stad bestuurde na de turbulente gebeurtenissen van 2 februari 1831, (17) vond dit te weinig en verlangde meer. Gouverneur de Lamberts antwoordde dat hij niet meer kon, noch mocht geven dan voorzien in het besluit, aangezien er te veel veranderingen aan de uniformen moesten worden aangebracht. (SAG-M24)

Op 6 september 1831 liet de kommandant van de stedelijke brandweer, kolonel Van de Poele, het stadsbestuur weten: "J'ai l'honneur de vous infor-

mer qu'ayant vu à l'hôtel de ville les uniformes de l'exgarde communale dans un état pitoyable et mangé par les mites, j'ai dans l'interets de la ville transporter ces effets à ma caserne ou ils ont été nettoyés, exposés au salut pendant plusieurs jours et enmagasinés à votre disposition. Il s'y trouve deux cents cinquante deux habits et deux cent quatre pantalons; j'y attends vos ordres." (SAG-M25) Het bestuur richtte zich tot kolonel Coppens, kommandant van de nieuwgevormde "Garde Civique", met het verzoek zich over de kledij te ontfermen en de commissie er verder niet meer met lastig te vallen.

Roger VAN AERDE
1986

NOTEN

8. A. Delebeque: *Pasinomie ou collection complète des lois, décrets, arrêtés et réglemens généraux qui peuvent être invoqué en Belgique*. 2e série, tome IX.
9. *Journal officiel du Royaume des Pays-Bas*. Tome 21, No 17. Wet van 11 april 1827, houdende oprenging van Schutterijen over de geheele uitgestrektheid des Rijks. De wet werd opgenomen in de GvG op volgende data: 21-27-31 mei en 7-17-21 juni 1827.
10. *Pasinomie* tome 2, reeks 9, p. 144-146. Ook in GvG 24 april 1828.
11. Buiten de 3 aktieve waren er ook nog 3 inaktieve (rustende) bataljons voorzien. We zullen er niet over uitweiden aangezien deze zelfs niet op papier hebben bestaan.
12. De armoede onder de arbeiders was zeer groot. De commissie van openbare onderstand onderhield 12.000 behoeftigen wat 1/6 van de stedelijke bevolking uitmaakte. Weldadigheidsinstellingen deelden dagelijks brood uit. In de kazernen werden vrijwillige (sic) omhalingen gedaan om de armen te steunen. Er waren dan ook veel gevallen van ondervoeding die meestal uitliepen op tering ofte "kortborstigheyd".
13. *Pasinomie* tome 2, reeks 9, p. 162. Ook in GvG 24 april en 20 oktober.
14. Reeds in 1823 waren de oude Engelse geweren, waarmede het Hollands leger in 1814 was uitgerust, vervangen door een nieuw "model 1815". Ook de schutterij werd voor 90% uitgerust met deze nieuwe vuurwapens. Sommige lezers stellen zich misschien vragen over de "kogelvormen en patroonrollers". Het antwoord is eenvoudig; de gebruikte geweren waren "voorladers" t.t.z. wapens zonder kulas en grendel, die men langs de loopmond moest laden: eerst het poeder, daarna een propje papier of vod en vervolgens de loden kogel. Alles werd goed aangestampt met een laadstok. Om tijd te sparen draaide men de patroon op voorhand; de voordien in een kogelvorm gegoten kogel, samen met het benodigde poeder, bij middel van de patroonroller, in een velletje papier. Zodoende had men steeds de volledige patroon tesamen in de patroontas.
15. Gerretson C: *Muiterij en scheuring 1830*, Deel I. -1936- aangevuld met A. Smits: *Instructies aan en rapporten van gouverneurs uit 1830*. In: *Bijdragen en mededelingen van het Historisch Genootschap te Utrecht*. -1949-
16. Niettegenstaande de voertaal in de nationale regering en het stadsbestuur het Nederlands was werd er bij de betere klassen en speciaal onder de officieren van het leger en de schutterij meestal Frans gesproken. De GvG van 9 juli 1829 meldde: "*Men verzekert dat Z.K.H. den prins van Oragnien het gebruyk der Fransche taal heeft toegelaten voor al hetgeen de schutterijen der zuydelyke provintien van het ryk betreft.*"
17. R. Van Aerde: *De Gentse pompiers redden de Belgische onafhankelijkheid*. In: G.T. 1981, No 2.

VLIEGENDE HOLLANDER TE GENT IN 1692

Een misleidende titel, beste lezer, want het gaat niet om het legendarisch Hollands spookschip dat plots op Gents wateren verscheen maar om een zeer prozaïsch Hollands vrachtschip dat in de lucht vloog.

Net als bij het spookschip, helaas, betekende het de dood voor wie het zagen. Het was o.m. geladen met 36 à 38 vaten buskruit en het explodeerde op 29 september 1692 even voor negen uur in de ochtend.

Het lag aangemeerd in de Sassche Vaart bijna recht tegenover het Groot Magazijn. Het lag daar niet eenzaam en alleen. Het was één van de schepen van een Hollandse flottielje bevracht met *artillerie buscruijt ende ander amonitie ende ghetuijgh van oorloghe* liggend in de riviere... *van aen het rabot langst het berauwe ende voghelensang tot aen de eerste muijdepooorte* (1). Hoe die schepen daar terechtwamen is een heel verhaal.

In september 1692 was het vierde jaar van wat men later de Negenjarige Oorlog (1689-1697) zou noemen, enkele maanden oud. Lodewijk XIV was in het bezit van Mons en Namen en voerde de gebruikelijke plundertochten uit in de Zuidelijke Nederlanden. Tegenover hem stond een brede coalitie van Keizerlijke (van het Roomse Rijk), Spaans-Nederlandse, Staatse (Hollandse) en Britse troepen. De eerste twee sedert 1691 onder het bevel van Maximiliaan-Emanuel van Beieren voor rekening van Spanje landvoogd van de Zuidelijke Nederlanden en de laatste twee onder het bevel van Willem III, die èn stadhouder van de Verenigde Provinciën èn koning van Engeland was.

Het waren vooral de laatste twee op wie de verdediging van de Zuidelijke Nederlanden berustte al waren de Keizerlijken niet zonder belang.

De aanwezigheid van Staatse schepen met krijgsvoorraden in het hinterland van het front was dus heel normaal.

De aanwezigheid van geallieerde troepen in en rond de stad wordt geïllustreerd door enkele uitgaveposten in de stadsrekeningen.

- Don Anthonio Idalgo, *major van de militaire binnen dese stadt* - de Spaanse stadscommandant ongetwijfeld - kreeg 300 gulden voor een *nieuwjaer* en evenveel voor *eenen mei* (2) *in consideratie van de goede diensten die hij aen de stadt heeft ghedaen ende noch sal doen soo in het houden van de goede order onder de militaire als het doen cesseren van de blauwerijen van de rechten van de stadt onder deselve militaire* (Ordonnantie van 3 jan. 1693) (3).

Hij kreeg met andere woorden de royale som van 100 pond groten om ten slotte toch maar te doen wat hij moest doen wat dat betreft.

- Baron de Torsij, *sergeant major de Bataille*, commandant van de troepen

van zijne majesteit *binnen dese stad*, m.a.w. bevelhebber van de Spaans-Nederlandse troepen in de stad gelegerd, kreeg 200 patagons in klinkende munt en een stuk wijn (4). Waarde: 86 pond, 13 schellingen en 4 groten of 86-13-4 (5). Ordonnantie van 25 apr. 1693.

- Generaal Tolmach (Talmach) commandant van de Engelse troepen, die in de winter van 1690-91 in de stad gelegerd waren kreeg een zilveren schotel met schenkan ter waarde van 110-4-11 (werk van Jan Carlier) om de nodige tucht onder zijn manschappen gehandhaafd te hebben en om *sijn volck meest te hebben laten liggen te saemen in publicque plaetsen... waerdoor de stad merkelijk profijt heeft genoten* (Ordonnantie van 14 dec. 1691 (6)). De stad hoefde daardoor aan zijn burgers geen inkwartieringsvergoedingen te betalen... maar of *sijn volck* die situatie evenzeer geapprecieerd heeft is natuurlijk iets anders.

Dezelfde generaal kreeg op 27 en 28 mei 1693 het bezoek van enkele afgevaardigden van de stadsmagistraat. Hij commandeerde dan de Engelse en Hollandse troepen gelegen in een kamp buiten de Dampoort (7).

- Aan meester chirurgijn Heijnderick van Haecke betaalde de magistraat 2-8-0 voor de zorgen verstrekt aan Jan Heijndericx en Jan Vereecken, allebei verwond door Duitse soldaten, gelegen in het Hof van Sint-Antone. Ordonnantie van 22 juli 1692 (8).

- Loodgieter Jan vander Brugghen kreeg 8-6-3 *tot hulpe ende betaelijnghe vande onkosten bij hem ghesupporteert ten drij plaetsen ghewont sijnde door de Deensche soldaten...* (9).

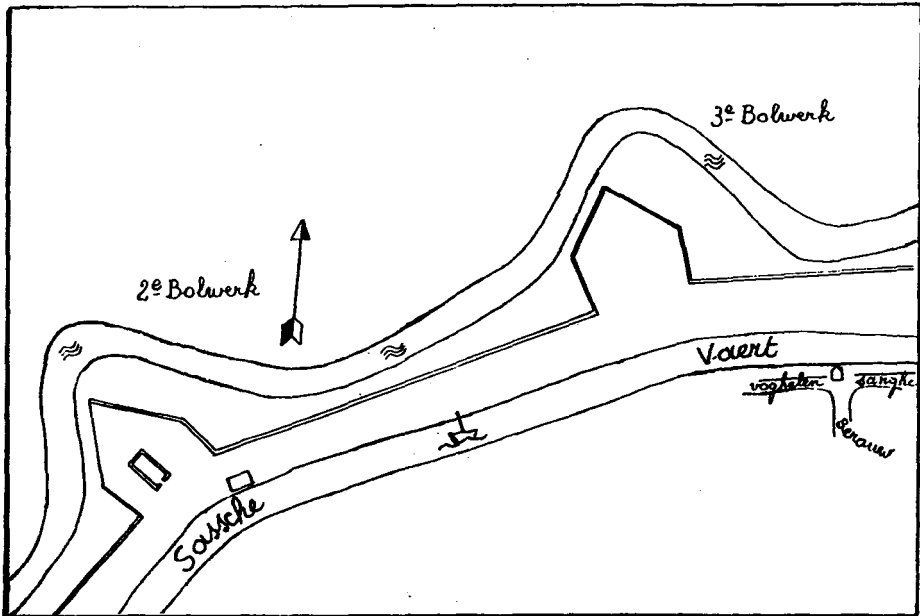
Het gaat ongetwijfeld om Deense soldaten in Keizerlijke dienst aangezien Denemarken niet betrokken was bij de Negenjarige Oorlog.

Het ongeluksschip, zegt het relaas, lag *in de riviere bij naer recht over het groot magazijn staende op de Vesten... ten voghelensanghe*. Waar dit Groot Magazijn precies gelegen was (10)?

Op een van de figuratieve kaarten van de vesten, dd. 1758, van Willem de Deken (11) staan in het tweede bolwerk (gerekend vanaf het Rabot) twee gebouwen; een groter in het eigenlijke bolwerk zelf en een kleiner langsheen de Sassche Vaart.

Op een oudere figuratieve kaart dd. 1590 van Jan de Buck (12) wordt de weg langsheen de vaart aan het uiteinde van Berouw, *voghelensanghe* genoemd. De schokgolf van het exploderende schip trof, zegt het relaas, *de Corps de Garde naest het magazijn staende waerdoor het wel d'heelst is gheruineert... mitsgaders het selve magazijn oock ten deele beschadigt soo is het dack door de balcken erop gevallen als andersints, ende het welck oock perijckel soude ghelooopen hebben van verongheluckt te worden ten waer de voorsijde Corps de garde het selve hadde afgheweert ende den slagh gebroken*.

Het ligt voor de hand aan te nemen dat het groter gebouw van het tweede

Fragment van de vesten naar Willem de Deken (1758) en Jan de Buck (1590) met de vermoedelijke positie van het ongeluksschip.

bolwerk het Groot Magazijn en het kleiner langs de vaert de Corps de garde is.

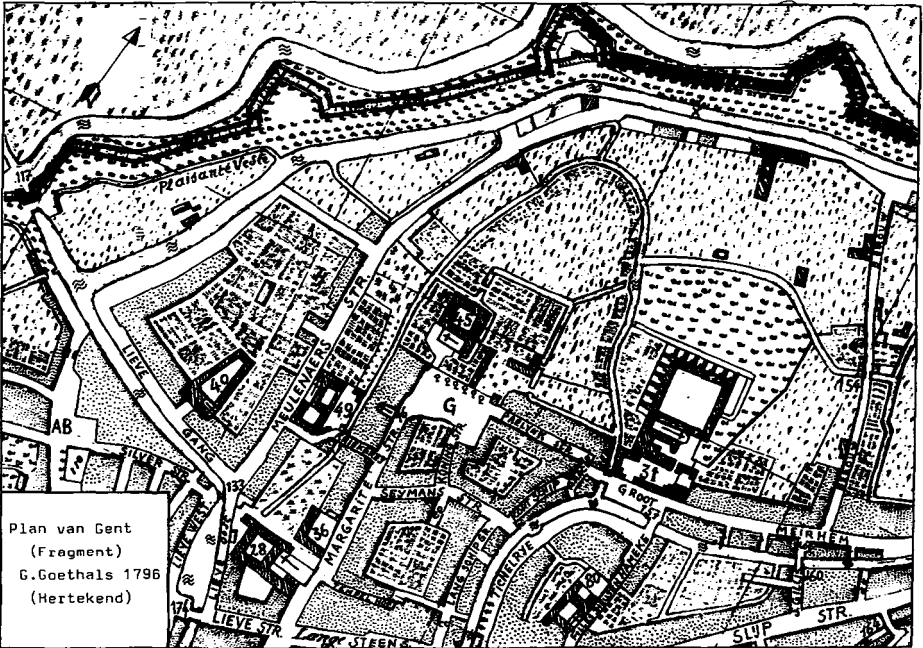
Het exploderende schip moet dus tussen het tweede en het derde bolwerk gelegen hebben. Alleen op die manier kon de schokgolf door de Corps de garde gebroken worden.

Op het ogenblik van de explosie bevonden zich op het schip: de schipper, zijn echtgenote en zoon evenals de echtgenote en het kind van de *coïrs* (commissaris?). Hun lichamen werden aan stukken gereten, *de stucken... sijn ghevonden sommige verre van daer verspreijt*. Drie à vier soldaten, die op de straat wandelden ter hoogte van het huis *den voghelensanck*, schoten er het leven bij in.

De acht of negen leden van de burgerwacht, met dienst in de Corps de garde kwamen er levend maar niet ongedeerd uit te voorschijn.

- Jan Galle kreeg 5 pond groten, Lieven Heijnselincx 2-3-4 en de schoenmakersknecht Laureijns Ginoffel 1-12-0 voor *de pijn, smerte ende verlet* door hun verwondingen veroorzaakt. Het ergste er aan toe lijkt Jan Galle geweest te zijn; hij kreeg de grootste vergoeding en van hem wordt gezegd dat hij *eenighe weken te bedde* (heeft) *ghelegen* (13).

Aan de doctor in de medecijnen, de chirurgijnen en de apotheker betaalde de magistraat gezamenlijk 6-9-8 voor hun goede zorgen (14).

LEGENDE

16. Kleermaekers(kapel).	154. Berouwbrug.
28. Augustijnen(klooster).	157. Chartreusenbrug.
31. Chartreusen(klooster).	160. Sint-Gillisbrug.
36. Augustijnen(college).	164. Huidevetterkenbrug.
40. Sint-Antonne (Hospitaal).	174. Liefbrug.
45. Groenen Briel (Vrouwen abdij).	AB. Princenhof.
49. Terhaegen (Hospitaal).	G. Briel (Plaets).
80. Roolijvekensschool.	cc. Tempelstraat.
110. Manegie.	ee. Winkelstraat.
117. Rabot.	x. Vermoedelijke ligging van het ongeluksschip
133. Kleijne Liefbrug.	

De materiële schade was enorm. Behalve die geleden door het Groot Magazijn en de Corps de garde werden van enkele huizen en blekerijen in de buurt de daken afgerukt en de muren zwaar beschadigd... *zij zijn bij naer ten gronde ghevallen.*

Als we aannemen dat het ongeluksschip halfweg het tweede en het derde bolwerk lag - gerekend vanaf het Rabot - dan was de abdij van Groenenbriel er 345 meter van verwijderd, de Noordelijke vleugel van het klooster van de Chartreusen met de cellen van de monniken lag daar nog geen 300 meter vandaan en de kerk ongeveer 360 meter.

Over de schade in de abdij van Groenenbriel zijn we het best ingelicht dank zij de *Staet ende inventaris in baeten ende commeren* (15) 4 jaar later opge maakt bij de dood van abdis Elisabeth Bordincx († 4 juni 1696). Daarin

lezen we dat *den bouw van het clooster seer is ghedeterioreert, in veele plaetsen de mueren ende fundamenten ghebosten (gebarsten) ende ghescheurt, de ghelaesen vyghespronghen, de daecken afgevalllen door het springhen van een schip ghelaeden met poyer... ter causen van welcken wij groote ende inestimabel schaede hebben gheleden ende noch sijn lijdende midts (=vermits) de meesters metsers hebben verclaert dat de fundamenten vant clooster hun sijn begevende.*

Bij de Chartreusen of Kartuizers - nu Sint-Jan de Deo op het Fratersplein - vlogen de ruiten aan diggelen en werden de daken van het klooster en de kerk zwaar beschadigd, zegt het relaas. De schade zal hier zeker niet geringer geweest zijn dan in de Groenenbriel, zij lagen immers, grosso modo, even dicht bij het rampzalig schip.

De laatste levensdagen van prior Jozef Bennett (16) - hij stierf 10 dagen later, op 9 oktober - zullen er ongetwijfeld door vergald zijn geweest.

De geringste schade lijken de Augustijnen geleden te hebben. Het relaas spreekt alleen van de Noordkant van het kerkschip waar de vensters er aan gingen en de *ijsere staeken* er uit vlogen.

Die Noordkant zal wel boven de belendende huizen uitgestoken en daardoor de schokgolf opgevangen hebben.

Dat zij niet méér schade leden is ongetwijfeld te wijten aan hun afgelegen ligging. Het kerkschip lag op 690 meter van de exploderende vrachter wat tweemaal zo ver is als het Kartuizerklooster en de Groenenbriel.

En aangezien iemands ongeluk of dood ook iemands brood is waren er heel wat die aan die ramp een mooie stuiver verdienden; enkele hadden er zelfs een vette kluiif aan.

- Ferdinand della faille, heer van Huise, hoogbaljuw van de stad, kreeg een stuk wijn van 25 pond en jonker Cornelis Arnoldus Sandelijn, *munitioaris*, d.w.z. verantwoordelijke voor de stedelijke artillerie en *munitie van Oorloghe* een stuk wijn van 20 pond om *promptelijck* het Groot Magazijn geïnspecteerd te hebben ten einde na te gaan of het ook geen *perijckel* liep van te springhen ende verongeluckt te worden (17).

- Aan de 11 mannen, die op 29 sept. na de ramp de wacht gingen houden in de corps de garde werd 2-7-8 betaald of 4 schellingen en 4 groten per man (18).

- Aan de 12 stadshellebaardieren werd voor hun *extraordinaire* - d.w.z. buiten hun normale opdracht vallende - waakdiensten 2 pond betaald of 3 schellingen en 4 groten per man (19).

- Jeronimus Buijck kreeg 1-14-0 voor het aanbrengen van de sleutels van het Magazijn en andere diensten gedaan op 29 sept. (20).

- Mattheus Bauwens en Daniël Coppejans junior kregen elk 3-9-4 voor hun prestaties in en rond het Magazijn op diezelfde dag (20).

- Charles Franciscus (of François), sergeant van de soldaten van de Oudburg, kreeg 0-17-4 voor hetzelfde (20).

- Timmerman Cornelis Maijeur en Frans Mast kregen elk 4-6-8, Jan Neijt kreeg de helft daarvan (21) en meesterknecht-metser Frans Verspeijen eveneens (20).

Dezelfde dag nog trok de stadsmagistraat de passende conclusie uit die rampzalige gebeurtenis... *het collegie extraordinairlijck vergadert sijnde... presiderende mher Maximiliaen Anthone Rijm Ridder heere van Ramme-laere voorschepene... is gheresolveert den Commissaris vande selve amonitie... te doen spreken ende de schepen waer in buscruijt oft diergelijck periculeus goet is gheladen te doen legghen tusschen de twee muijdepooten om diergelijcke & meerder ongheluck te verhoeden* (22).

Als men bedenkt dat die *extraordinaire* vergadering om 10 uur van start ging en het schip even voor negenen explodeerde dan hebben Gents vroede vadersen voor zoveel snelheid en besluitvaardigheid tijdens de vergadering ongetwijfeld een pluim op hun hoed verdiend.

Jan met de pet en ook die met een hoed werd in nog geen twee weken tweemaal dooreen geschud, de eerste keer was dit op 18 september door een aardbeving (23).

Dat dit van het goede teveel was zullen zij wel gevonden en zich daarenboven afgevraagd hebben wat hen nog boven het hoofd hing.

E.G.R. OSSIEUR

NOTEN

1. Stadsarchief Gent (SAG) Reeks 107, reg. 9, p. 234ro en p. 248ro.
2. Als geschenk, als tractatie, cfr. *donner le mai* = een geschenk geven.
3. SAG. Reeks 400, reg. 233, p. 207ro. Blauwen = smokkelen, ontduiken.
4. SAG. Reeks 400, reg. 233, p. 157vo.
5. Eén pond groten = 20 schellingen. Eén schelling = 12 groten.
6. SAG. Reeks 400, reg. 232, geen paginering.
7. SAG. Reeks 400, reg. 233, p. 182vo.
8. SAG. Reeks 400, reg. 231, p. 177vo.
9. SAG. Reeks 400, reg. 233, p. 171vo.
10. Met hartelijke dank aan mevr. L. Charles, wetenschappelijk medewerkster Stadsarchief Gent voor de kostbare aanwijzingen.
11. SAG. Reeks 98, nr. 2.
12. SAG. Reeks 98, nr. 1.
13. SAG. Reeks 400, reg. 233, p. 170ro.
14. SAG. Reeks 400, reg. 233, p. 171ro.
15. Algemeen Rijksarchief te Brussel. Fonds Raad van State, nr. 1263.
16. J. De Grauwe. *La chartreuse de Notre dame du Val-Royal à Gand*, in *Monasticon belge*. Deel VII, vol. 5. Luik 1989.

17. SAG. Reeks 107, reg. 9, p. 248ro.
 18. SAG. Reeks 400, reg. 233, p. 202vo.
 19. SAG. Reeks 400, reg. 233, p. 205ro.
 20. SAG. Reeks 400, reg. 233, p. 203vo.
 21. SAG. Reeks 400, reg. 233, p. 204ro.
 22. SAG. Reeks 107, reg. 9, p. 234ro.
 23. Artikel in voorbereiding.
-

JAN MOKE MINIATURIST GENT-BRUGSE SCHOOL 1478

Jan Moke, verlichter, is geen onbekende naam in de kunstlexikons U. Thieme, F. Becker en J.W. Bradley (1). De gegevens die over Moke bekend zijn werden hoofdzakelijk ontleend aan archivalia uit het Brugse Stadsarchief. Hierdoor is het dan ook normaal dat J. Moke bijna uitsluitend beschouwd wordt als een Brugs verlichter. Het auteurschap van Jan Moke is wel te achterhalen aan de hand van een merkteken dat hij plaatste in het Gildeboek van Sint-Lukas te Brugge in 1500.

Het doel van deze bijdrage is aan te tonen dat Jan Moke omstreeks 1478 te Gent verbleef en behoorde tot de stadsgenoten, zoals de bekende miniaturisten: Sander Bening, Claas Spierinc, Johannes Spierinc, Gheeraert Horenbout.

Het lidmaatschap van Jan Moke is bij de nering van de Gentse meesterschilders niet bekend; zijn naam staat niet vermeld bij de Gentse meesters die het beroep van verlichter mochten uitoefenen (2). Nochtans is er wel een spoor van zijn verblijf te Gent duidelijk merkbaar met de vermelding "*Jan Moke, verlichter*" bij de Rederijkerskamer. Jan Moke is bekend als lid van de Gentse Rederijkerskamer Maria-Theeren. De Rederijkerskamer werd in 1478 officieel erkend, maar zal wellicht een vroegere stichtingsdatum hebben gekend (3). Het godsdienstig gilde was tegelijker tijd een rederijkerskamer, die het beoefenen van de kunst der retorijken tot doel had (4). Na de officiële erkenning wordt, zes jaar later in 1484, het ledenboek aangelegd waarin 332 namen geboekt staan (5). Naast de leden die behoorden tot de adellijke stand, de geestelijke stand, de patriciërs en andere personen uit de hogere ambtenarij en sociale klasse, vinden we een meerderheid van leden waarvan het beroep niet genoemd wordt. Voor wat de kunstambachten betreft vinden we wel geciteerd: goudsmid, schilder, beeldsnijder, verlichter, boekschrijver, trompetist, steenhouwer. Er wordt geen verblijfplaats aangeduid zodat we hieruit kunnen afleiden dat de leden Gentse poorters zullen geweest zijn.

11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

Verlaert es / ende huer medenlygh
 zyn ghe stant by name en tenne
 name Dighen die op die zelve
 Sachte karkeder twille ghyne

Douchin
 Item wst pater de Wolff. P
 Dider vmeer O
 + Jan molle O
 Jan vanden muer O
 Guain de fact O
 stach de rente O
 Aduain metten ey O
 Jhulius van mangel O
 Aduain Kemer O
 Antome de rompe O
 Symon van Gann O
 Joob de burgome O

Afb. 1. Brugge. Stadsarchief. Gildeboek.

Afb. 2. Miniatuur uit het Gildeboek van de Gentse Huidevetters. Copyright A.C.L. Brussel - Foto Nr. 85040.

In de ledenlijst van de Rederijkerskamer Maria-Theeren staan de namen van drie verlichters: *Jan vanden Vallegate, verlichtere en boucschrievere; Jan Spierinc verlichtere; Jan Moke, verlichtere* (6). Via de Rederijkerskamer was Jan Moke bekend met de figuren Claes Spierinc en Jan Spierinc (vrijmeester-schilder geworden in 1477). De ledenlijst is wel een duidelijk bewijs dat Jan Moke omstreeks 1478 te Gent verbleef en bekend was met de leidende figuren der lokale miniatuurschool, waaronder Sander Bening, G. Hoorenbout, Cl. Spierinc en Jan Spierinc.

De uitwijking van de Gentse miniaturisten naar Brugge is een bekend feit in de geschiedenis van de miniatuurschool en gaf aanleiding tot het ontstaan van de Gent-Brugse miniatuurschool. Vermoedelijk behoorde ook Jan Moke tot deze generatie van miniaturisten die Gent verlieten en een betere toekomst zagen in hun vestiging te Brugge als verlichter.

Een verder spoor van Jan Moke brengt ons in Brugge. Uit het Brugse tijdschrift "Le Beffroi" ontleen we meer bijzonderheden over zijn verblijf te Brugge (7).

In 1485 is Jan Moke lid van het St.-Lucasgilde, bekend als beeldemakere. Het jaar nadien neemt hij een leerjongen Baltyn Wihil in dienst.

1487: Jan Moke wordt lid van het St.-Jansgilde. Gelijktijdig wordt Simon Beninc als lid geboekt. De rekening van de ontvangsten vermeldt: *van incommende ghildebroeders en ghilde zusters ende leerkinderen 12 grooten* betaald door ieder. In 1499 wordt Jan Moke vermeld bij de Brugse librariers, die een geschil hadden met de abt van de St.-Bartholomeusabdij.

Het belangrijkste document dat ons in staat stelt het werk van Jan Moke te identificeren is het Gildeboek van de Brugse Ambachten der beeldmakers en der zadelmakers, lopende van de jaren 1453-1578, berustend in het Stadsarchief te Brugge. Het ambacht van de beeldmakers of schilders en van de zadelmakers omvatte ook de gareelmakers, de glazeniers, de spiegelmakers en de houtbeeldhouwers. We hebben deze belangrijke studiebron in het Stadsarchief te Brugge persoonlijk geconsulteerd en geconstateerd dat de transcriptie van deze tekst, gepubliceerd door D. Van De Castelee in "Les Annales de la Société d'Emulation de Bruges" (8) voor heel wat correcties vatbaar is. Een aanmerking die archivaris C. Van Den Haute reeds maakte in zijn studie "La corporation des peintres de Bruges" (9).

Op 21 maart 1500 verscheen in het Brugse Gildeboek van de Ambachten een ordonnantie waarin de verlichters verzocht worden hun merkteken te komen plaatsen in het nieuwe Gildeboek. De verlichters met de hand moeten poorters zijn van Brugge en het vrijmeesterschap van het ambacht genieten (10). Na de tekst van de ordonnantie volgen twaalf namen van verlichters die zich aangemeld hebben en gelijktijdig hun merkteken in het boek plaatsten. Vier van deze verlichters zijn te Gent bekend.

Sander Bening werd in 1469 vrijmeester-schilder te Gent;

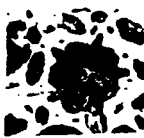
Jan Moke, lid van de Rederijkerskamer Maria-Theeren in 1478;
 Pieter De Wulf, fs Lievin, vrijmeester-schilder in 1482 (11);
 Antonne De Trompere was leerjongen bij Pieter Van Hulst *omme hem te
 leerne de neeringhe van den verlichtene* (12). Pieter Van Hulst werd meester
 te Gent in 1480 (13)

+ Jan Moke

Het merkteken van Jan Moke ge-
 plaatst in het Gildeboek van de
 Ambachten is een gestyleerde
 bloem.

De vorm van deze gestyleerde bloem heeft blijkbaar een zekere gelijkenis
 met een bloem in de rechter randversiering van de miniatuur uit het Gilde-
 boek van de Gentse huidevetters, gedateerd 1478 (14).

Heeft de gelijkenis van het merkteken Moke met
 de bloem in de randversiering van de miniatuur in
 het Gildeboek van de huidevetters enige beteke-
 nis?

In het jaar 1478 dat Jan Moke als rederijker en als
 miniator te Gent bekend was, werd ook de miniatuur van het Gildeboek
 geschilderd. Verwijzend naar de kunsthistorische situering van deze minia-
 tuur beschreven in een recente studie over "Het cartularium der Gentse
 huidevetters", zou de verluchter die de miniatuur uitvoerde niet hebben
 behoord tot de groep zeer begaafde kunstenaars zoals Lieven van Lathem,
 Claas Spierinc en de zogenaamde Meester van Maria van Bourgondië die de
 faam van de toenmalige Gentse miniatuurkunst hooghielden (15).

De grote schakel die ontbreekt om met zekerheid de miniatuur van het
 Gildeboek te kunnen toeschrijven aan Jan Moke is de ontdekking van een
 afbeelding met dezelfde miniaturbloem waarvan het auteurschap met ze-
 kerheid door archivalia kan worden toegeschreven aan Jan Moke. Tot nogtoe
 is dit niet het geval voor de miniatuurkunst te Gent. Evenmin voor de minia-
 tuurkunst te Brugge vindt men geen spoor van zijn auteurschap in de recente
 studie van M. Smeyers en Hubert Cardon "Merkttekens in de Brugse minia-
 tuurkunst", verschenen in 1990 (16).

Als besluit van ons artikel, zijn we van oordeel dat Jan Moke, verlichter, een
 plaatsje verdient bij de Gentse miniaturisten van de 15de eeuw.

NOTEN

1. L. BAER, MOKE (Jan), in U. THIEME, F. BECKER, Allgemeines Lexikon der bildenden
 Künstler von der Antike bis zur Gegenwart, vol. XXV, Leipzig, 1931, p. 25.
 J.W. BRADLEY, A. Dictionary of miniaturists, illuminators, vol. II, Londen, 1888, p. 332.
2. V. VAN DER HAEGHEN, Mémoire sur des documents faux relatifs aux anciens peintres,
 sculpteurs et graveurs flamands, Brussel, 1899, p. 57-58.

3. Archief St.-Jacobskerk Gent, nr. 1471-184, 14 aug. 1478.
4. F. VERSTRAETEN, De Gentse St.-Jacobsparochie, vol. I, 1100-1500, Gent, 1975, p. 237.
M. BEYAERT, Opkomst en bloei van de Gentse Rederijderskamer Marien Theeren, *Kultureel Jaarboek Prov. Oost-Vl., Bijdragen, nieuwe reeks nr. 7*, Gent, 1978, p. 26.
5. Arch. St.-Jacobskerk Gent, Ledenboek, nr. 1472, aanvang 1484.
6. Idem, f° 15 r°, v°.
7. Documents inédits sur les enlumineurs de Bruges, *Le Beffroi*, vol. II, Brugge, 1864-1865, p. 301, 305, 306. Idem. vol. IV, 1872-1873, p. 331.
8. D. VAN DE CASTEELE, Keuren 1441-1774, *Le Livre d'admission 1453-1474 et autres documents inédits concernant la gilde de St. Luc de Bruges*, in "*Annales de la Société d'Emulation de Bruges*", jg. 18, p. 210.
9. C. VAN DEN HAUTE, *La corporation des peintres de Bruges*, Brugge, Kortrijk, s.d. (1915).
10. S.A. Brugge, *Gildeboek*, F° 112 v°.
11. V. VAN DER HAEGHEN, *ibidem*, p. 58.
12. S.A.Gent, *Reg. Keure, 1486-1488*, nr. 301/59, f° 10.
13. V. VAN DER HAEGHEN, *ibidem*, p. 58.
14. S.A.G. Reeks 192, nr. 1.
15. M. DAEM en Dr. A. DE SCHRIJVER, *Het cartularium der Gentse huidevetters. Handelingen Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde, Deel XLVI*, 1992, 98-99.
16. M. SMEYERS en HUBERT CARDON, *Merktekens in de Brugse miniatuurkunst. Uitgegeven door C. Van Vlierden en M. Smeyers*, Leuven, Uitgeverij Peeters, 1990, 45-70.

Marcel DAEM
1-6-93

Mededeling van onze Bibliothecaresse

Onze warme dank gaat naar de behulpzame lezers die ons in de loop van vorig jaar talrijke recuperatienummers hebben bezorgd (gratis of tegen een overeengekomen bedrag).

Dit laat ons toe gedeeltelijk te voldoen aan de grote vraag naar oude nummers (wij hebben trouwens een wachtlijst).

Dezelfde formule blijft gangbaar hetzij te bezorgen aan Mevrouw Van Geluwe op het Documentatiecentrum (elke zondag van 10 tot 12 uur), hetzij telefonisch af te spreken (26.23.28) voor eventuele afhaling ten huize.

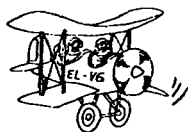
Wij rekenen op uw milde steun en wij aanvaarden dankbaar uw gift.

Mevrouw A. VAN GELUWE-EGGERMONT

GENSCHEN WOORDE EN UITDRUKKINGEN

Deel XIII

Raak, raak,
nen twiedekker!

Gentse woorden d' Uitdrukkingen

*Byien geschert...
en oetiekend deur*

Eddy Levis d' Gill. Van Geert

Polleke es ne potschijter...

Polleke is het verkleinwoord van Paul(us) en "ne potschijter" kan zijn:

1. een bangerik: syn.: "broekschijter, benijterik, benijtschijter, 't es ne schijter van een manneke."

2. een domoor: syn.: "nen halve goare" zie ook: "Manneke, 't zit nie vele in U huufd" (plaat 36).

3. iemand die vaak naar het toilet moet. Syn.: ne schijtkluut, een schijterige".

Zijn broere ne schiefzieker...

Zie tekst bij plaat 3: "Ik worde nen echte schiefzieker".

En hulder voader es nen huizekesmelker

Zie tekst bij plaat 34: "'k Benne kik giene huizekesmelker".

Die wusten zien der nie mier katholiek uit

Syn.: "Ze zien der mij niet goe ne mier uit": er niet uitzien zoals het hoort, slecht zijn.

Katholiek zijn was vroeger de absolute norm: katholiek = goed, niet katholiek = slecht.

De Bloedworst

Te zingen door Mevrouw IDA RENODEYN

Air : *Le joli fruit*

I

'K weet dat in Gent de vrouwen
Al sneukel muilen zijn
En dat z'haast all'maal houwen
Van iets smaaklijks en fijn
D'eene tjoest ⁽¹⁾ kerremellen
D'andre kunt g'altijd zien
Aan 't knabblen en aan 't pellen
Aan eenen appelsien
Maar wat is beste koop
Waar die zijn 'z op verzot
Op, roept de grootste hoop
Een bloedworst in de pot!

II

Ge moogt ze braden, koken
Met peper en met zift
Ge moogt er rouw aan 't sokken ⁽²⁾
Maar goed die is 'z altijd
Hoe schoone zwart die wuste!
Hoe wreed zacht hulder vel
Enfin, zulle 't is kuste ⁽³⁾
Iedreen die weet het wel
Ik zeg n'en bloesosie
Bij goed en juist gebruik
Dat taakt uw herte, zie
En dat vult iedren buik!

REFREIN :

Ah! 't es zoo goed
Ter es niets beter dan een bloed-
[siosietje
Ah! 't es zoo goed
't Steekt gelijk een vierken in uw
[bloed
Ah! ah! ah!
Ah! 't es zoo goed
Neemt een enkelen en proeft een
[t sietje ⁽⁴⁾
Ah! 't es zoo goed
Beter es 't er nie
Dan een bloedsosie
Kijk zie!

de « wusten » waar men hier over zingt zijn « bloewuste » of « bloesossietsets » uit : « *Gent in nesten* » – 1913

(1) « tjoezen » en (2) « 't sokken » is zuigen.

(3) « 't is kuste » : 't es een goestijngje

(4) « een tsietsje » : een beetje

'k zal ulder aanien mokkele

Syn.: "koppelirre, koppellesse, een koppelijngje, ne mokkelirre, ne moake-
lirre.": Een huwelijksmakelaar of huwelijksmakelaarster. Koppelen is tot
een huwelijk brengen. "*Maeckelaers oft ceppeleerssen die eerbare vrouwen
ten valle bringen...*" (Practycke Criminele, Philips Wielant, ± 1500).

Syn.: "*Er den pot over hangen*" (Spreekwoorden, 18, 1825). Fig.: ze samen
brengen.

Adieu mijne muizelirre

Wordt gezegd wanneer het plezier of de leute ten einde is of als een
gelegenheid om lol te maken door omstandigheden niet kan doorgaan.

De Familie Kiskesneuse

Te zingen door de dames **IDA RENODEYN, MARIETTE WILLY** en
door de heren **I. VAN DAELE, BOEBAERT** en **H. DE GROENE**

ISIDOOR VAN DAELE	Peetje
HENRI DE GROENE	Tjoepke
BOEBAERT	De vader
M ^{me} RENODEYN	De Moeder
MAR. WILLY	De Dochter

I

VADER

Daar staat Kiskesneus vader,
De zeune benne k'ik
Ik ben een fijnen heere,
Maar hij ne zatterik

MOEDER

En dat is hier mijn ventje
Hij roert straf zijnen mond
Maar 't es goed dat sinds jaren
Het poeier al bestond!

DOCHTER

Och zwijg mij van ons moeder
Ik beef als ik ze zie

PEETJE

De dochter vreesst haar moeder
Maar de soldaten nie!
Vooral sinds ieder moorke
Daar bloedworsten verkocht.

DOCHTER

Menheere Mielke Pieters
Heeft mij 't meest aangestaan.

PEETJE

En bij de Vuil'Tellooren
Heb ik mij deugd gedaan!

TJOEPKE

En ik 'k benne'k ik Tjoepke
Iedereen zijn vriend
Nooit zittet op mijn poepke
'k En heb dat nooit verdiend.

ALLEN

Och dat is waar
Want luistert maar...

II

VADER

Ik vind in d'Expositie
Oud Vlaanderen 't schoonst van al
Ge zaagt daar schoone meiskes
en 's avonds was 't er bal.

MOEDER

't Dorp der Senegaleezen
Heb 'k nog al veel bezocht

TJOEPKE

Het geen in d'Expositie
Voor mij 't meest was plezant
't Was elken dag te kijken
Al naar nen nieuwen brand!

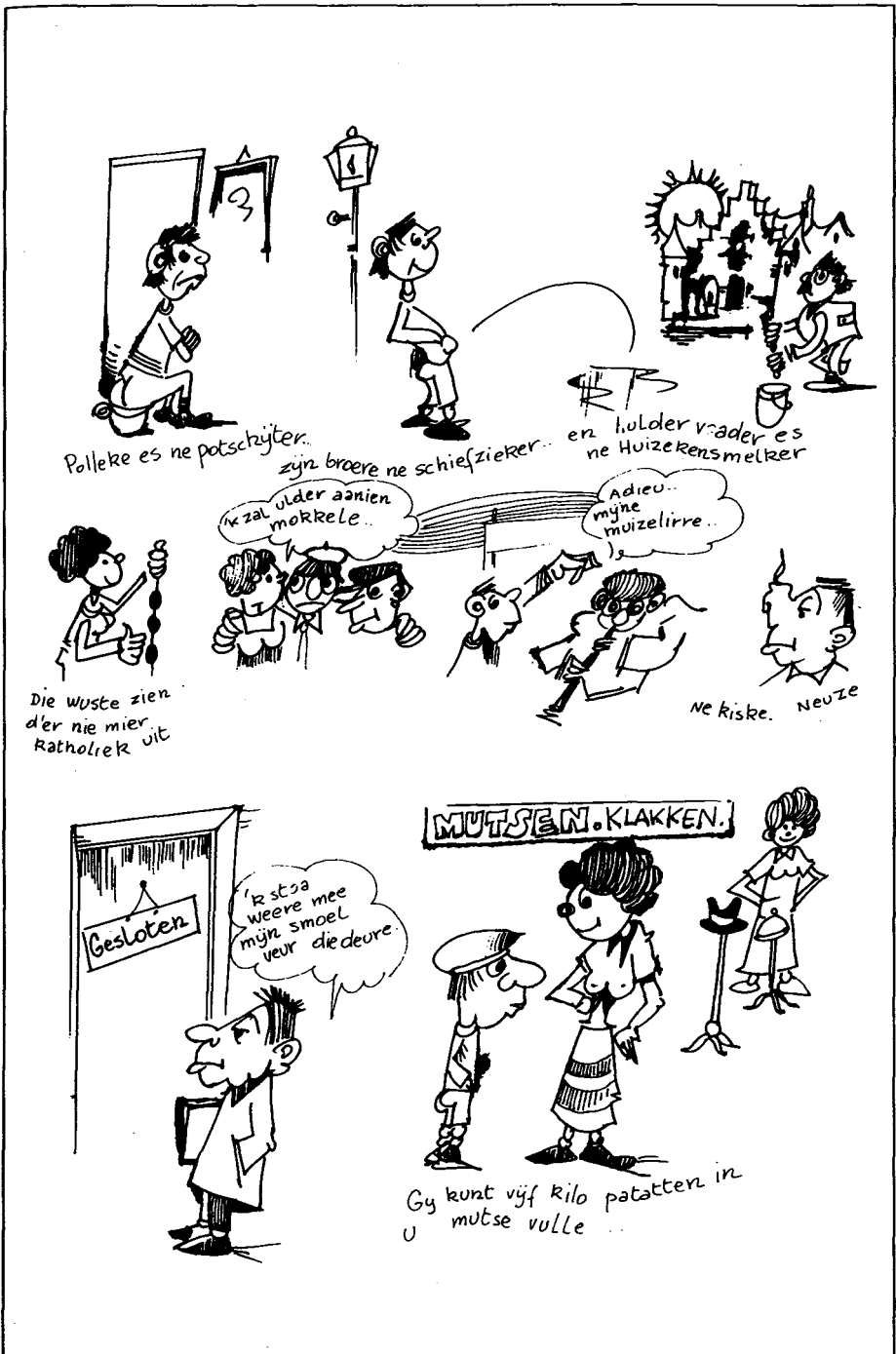
ALLEN

Och kijk! Och kijk!
Tjoepke heeft gelijk!...

REFREIN

Tjoepke es d'eere van 't gezin!
Tjoepke daar zit genie in!
Tjoepke, ons braaf klein Tjoepke!
Zijn kopke brandt
Van waar verstand
Tjoepke es ne slimme kadee!
Tjoepke die klapt van alles mee!
Tjoepke niets boven Tjoepke!
Dat is de leus
Der familie Kiskesneus!

Een lied uit de revue: "Gent... in nesten!" uit 1913 met heel wat toespelingen op "d'Exposiëse" van de hand van Fernand Servais en Jean Ray (Verzameling Eddy Levis).

Plaat 19

"Ne muizelirre" (muizeleer) is een doedelzakspeler. Zo spreekt Dutour in 1563 over "muzelaere" (<Fr.: "cornemuseur") en het "Dictionariolum Rerum maxime vulgare... cum Flandrica & Gallica interpretatione" spreekt van "*moesclaer oft sackpiper*" (1561).

Ne kiskesneuze

Syn.: "Hij verkuopt kiskes; ne snotneuze; ne snotbek; ne snotzak, een snotjonk; ne snotjonge; een snotmuile; ne snotter; een snotvijnke; hij hee de snotter in de neuze; hij es snotvijnken aan 't vange.": een kind dat met "snottebellen" aan de neus loopt. Aan kinderen met een snotneus vraagt men soms: "Manneke, veur hoevele verkuopt U kiske?"

'k Stoa were mee mijn smoel veur die deure

Syn.: "'k Stoa der weere veure; 't es toe; 't es firme geslote": het is weer gesloten. Syn.: voor smoel zijn: "muile, tote, bakhuis..."

Ge keun vijf kilo patatten in U mutse vulle

Syn.: "Bloaze, bloashuufd; woaterhuufd; bloaskop; bloaskoake; bloasmuile; blaastote; een gruit huufd; een dik huufd; een zwoar huufd": wordt spottend gezegd van iemand met een groot hoofd.

VRAAG EN ANTWOORD

Op de vraag van de Heer **Robert Devreese** (Gh.T. 1993 - Nr. 1 - p. 51) ontvingen wij de volgende reactie van de Heer **Arthur De Decker**:

Het Landbouwershuis was gelegen aan het Goudenleeuwplein nr. 7, waar nu het Novotel staat (gebouwd tussen 1982 en 1986).

Een afbeelding ervan vindt men in Guido Deseyn, Gids voor Oud Gent, 1986, p. 140. Volgens het onderschrift daar kwam dit Landbouwershuis op de plaats van een hostellerie uit 1792. Het Landbouwershuis was in de vorige eeuw het bekende café-restaurant "Au Lion d'Or" met een variété-biljartzaal, een juweeltje van romantische "Moorse" decoratie (foto bij Deseyn p. 141). Rond de eeuwwisseling was er de "Landbouwersbond van Oost-Vlaanderen" gevestigd. Het brandde in het midden van de jaren vijftig uit. (Of reeds vroeger? zie verder).

Meer informatie over de revues van het begin van deze eeuw vindt men o.a. bij G. Deseyn, De Geschiedenis van het Amusementsleven te Gent, MIAT, 69 p.

Blijkbaar was er in 1912-1913 in het Landbouwershuis ook een "Cinema Het Goede Zaad" gevestigd. Dit blijkt uit de aankondigingen van het programma in "Heirnisgalm", orgaan van Sint-Antoniusskring" van dec. 1912 tot mei 1913. (Volgens G. Deseyn, De Pioniersjaren van de film te Gent (1896-1916) in "M en L", 7e jaargang, nr. 5, 1988, p. 44, was deze cinema rond 1910-1912 opgericht door F. Vandeputte *achter* zijn warenhuis "Het Goede Zaad - Le Bon Grain" op het Goudenleeuwplein, waar o.a. filmprojectoren werden verkocht. Het is mij niet duidelijk waar dit warenhuis juist was gevestigd.)

Ik citeer even uit het programma van 5 tot 7 november 1912:

"Aangenaam en leerzaam. Cinema Het Goede Zaad, Gouden Leeuwplaats, Gent."

- 1) Regatten op het Rabuonmeer (Fransch-Italiaanse grens).
Wij wonen dit sporttoneel bij te midden van een allerfraaist panorama en tusschen machtige met sneeuw bekrunde bergen.
- 2) Het Oorlogskind, drama.
- 3) Over de vloeibare lucht: hoogst belangwekkende proefnemingen en toepassingen ven de hevige koude op de lucht. Men is er toe geraakt de lucht die ons omringt vloeibaar te maken.
- 4) Een Ontembaar Vrouwtje. Mw. Moutonneau heeft krachtige spieren en een paar ijzeren vuisten, zodanig dat zij eindelijk door haar geweldadigheid in het politiebureel terechtkomt. Eilaas, onze arme agenten komen er niet goedkoop van af en gaan teneinde raad Mijnheer Moutonneau roepen. Het klein ventje weet eindelijk zijne reuzenhelft te temmen en geeft haar een pak slagen op den koop toe.
- 5) Bij de Galliërs.
- 6) Ik heb mijn sleutels vergeten, komiek.
10 minuten tussenpoos.
- 7) De Smedersbaas, sensatiedrama 1e deel.
- 8) De Smedersbaas, 2e deel.
- 9) Vogels en dieren uit Brazilië. Een kijkje in het Braziliaansch dierenmuseum. Wij zien o.a. kakatoevogels, condorgieren, kruipdieren en allerlei andere uitheemsche dieren.
- 10) Rigadin's huishouden, komiek.

Voorwaar een druk programma. De journalist van de "Heirnisgalm" schrijft als slot: "Zulks was het aangenaam programma welke onze bloeiende Patronagie (nvdr van de katholieke werkmanskring Sint Antonius) met groot genoeg mocht bijwonen (55 jongelingen in getal) op zondag 3 november 1912. Zoo het schijnt mogen wij nog eens gaan van den winter dank aan liefdadige personen die het al betalen."

In "De Heirnisgalm" van februari 1913 lezen we volgende franse aankondiging:

"Société de St-Vincent de Paul - Grande scéance cinématographique donnée au profit de la Conférence de S. Antoine dans la Salle du LANDBOUWERSHUIS le jeudi 16 janvier 1913, à 3 heures.

Première partie.

1) Baignade des chevaux du 20e Chasseurs.	Scène militaire.
2) Sauvés par la télégraphie sans fil.	Drame
3) La légende des tulipes d'or	Féerie
Intermède: Monologue par Mr. G.C.	
Le Cygne - C. Saint-Saëns	
Pour violoncelle et piano, M.M., J.M. et A.O.	
4) La Bretagne pittoresque	Voyage
5) Les aventures d'un bout de papier	Comique
- Entr'acte.	

Deuxième partie.

1) Le printemps fleuri	Fantaisie
2) Dick Johnson	Drame
Intermède. Monologue par Mr. G.C.	
Petite chanson. Erckner;	
(pour violoncelle et piano, MM, JM et AO).	
3) A travers les mers polaires.	Voyage
4) Rigadin est un voleur	Comique

Tenslotte is er in "Heirnisgalm" van mei 1913 nog de aankondiging van een "Vermakelijk en nuttig kunstfeest op maandag 7 april 1913, om 5 uren zeer stipt, in de feestzaal "Het Landbouwershuis" - Cinématische (sic) vertooring, bijzonder programma door "Het Goede Zaad" en uitvoering van Tien Kunstliederen, (muziek Herberigs), door den kunstzanger Mr. Arnold De Munninck, gegeven ten voordeele der "Patronagie" en voor 't Maatschappelijk Werk "Onze kleinen", Zalmstraat 2, Heirnisse.

In dezelfde "Heirnisgalm" vinden we ook "Prijzen en voorwaarden der Bijzondere Vertooringen, in de zaal van het Goede Zaad (Landbouwershuis):

Vertooring, met bijzonder programma, licht erbij geleverd: 145 frank.

Vertooring, met gewoon programma, licht erbij geleverd: 125 frank.

Vertooring, met gewoon programma, licht daar niet bij geleverd: 115 frank.

De betalingen worden comptant gedaan, per post, aan het Beheer der Maatschappij: Korte Meire, 8, Gent."

Volgens Roger Poelman, Gisteren ging ik naar de Cinema, in Jaarboek XXIX, De Oost-Oudburg, 1992, p. 11, 35 en 40 werd de zaal van het Landbouwershuis sedert 1919 "Casino" genoemd. Volgens Guido Deseyn, Gentse filmzalen, in: Stadsarcheologie, jg. 7, nr. 1, p. 43, is dit echter 1914 en brandde de zaal uit in de jaren 20 (en dus niet in het midden van de jaren vijftig zoals hij later schreef?).

Op de vraag van Mevrouw **Marie-Jeanne De Smet** (Gh.T. 1993 - Nr. 3 - p. 227) ontvingen wij het volgende antwoord van de Heer **André Verbeke**:
Kelderstraat (rue de la Cave): van Krommenesch tot Apostelstraat of Apostelhuizen.

Krommenesch (rue du Tortillard): van Keizer Karelstraat tot Veerstraat.

Apostelstraat (rue des Apôtres): van Kelderstraat tot Zakkebandstraat.

Veerstraat (rue du Ponton): van Keizer Karelstraat tot Nederschelde (Vischerij).

Zakkebandstraat (rue aux Liens): van Koepoortkaai tot Stuksken. Nu **Frans Ackermanstraat**.

Antwoord van de Heer **Luc Lekens** op de vraag van de Heer **Jaime Jurdan** (Gh.T. 1993 - Nr. 3 - p. 173):

"Albert De Vos is inderdaad de broer van toondichter Isidoor De Vos. Hij werd geboren te Oostakker op 27 november 1868, maar aan de Antwerpse steenweg, dus nu Sint-Amandsberg.

Reeds in de jaren '30 had hij zijn atelier in het Patershol in de Korte Kalversteeg, zijnde de verbinding tussen de Rode Koningstraat en het Kaatsspelplein. Hij hield er zijn atelier tot aan zijn dood in 1950. Onder-tussen was echter, tijdens Wereldoorlog II, de Korte Kalverstraat gewijzigd in Trommelstraat, de huidige benaming."

BIBLIOGRAFIE

Onlangs verscheen er bij Snoeck-Ducaju & Zoon "**De Gentse Brandweer. 100 jaar in de Academiestraat.**"

Het is nu iets meer dan een eeuw dat onze sympathieke pompiers in de Academiestraat zitten en dat was een geschikte gelegenheid om iets meer te vertellen over onze spuitgasten.

Maat laat u vooral niet misleiden door de titel van dit boek, want het is veel meer dan enkel maar 100 jaar Academiestraat.

De titel van enkele hoofdstukken zal u dat duidelijk maken: De Gentse brandweer en de brandbestrijding door de eeuwen heen. Brandweer en brandbestrijding tijdens het Ancien Régime. Blussen om den Brode: twee eeuwen beroepsbrandweer te Gent. De heilige Barbara, patrones van de Brandweer. De brandweerkazerne aan de Hoogpoort. Het Geeraard Duivelsteen meer dan 60 jaar kazerne. Gedenkwaardige interventies. Brandstichting.

Verscheidene auteurs verleenden hun medewerking, de eindredactie berustte bij Professor Dr. Frieda Van Tyghem, wat alleszins een garantie is voor degelijkheid.

Het boek heeft een formaat van 21 x 28 cm., telt 114 bladzijden en bevat meer dan 100 afbeeldingen, waaronder 21 kleurenfoto's.

Zoals wij dat gewoon zijn van Snoeck, zeer verzorgd gedrukt.

Prijs: 890 fr. Mocht men moeilijkheden ondervinden het te vinden in de boekhandel, dan komt men nog altijd terecht bij Snoeck, Ducaju & Zoon, Begijnhoflaan 464. Tel.: 223.48.97.

In de loop van dit jaar nog zal verschijnen: "**Gentbrugge. Acht eeuwen Geschiedenis.**" Dit belooft een zeer interessant boek te worden, een boek waar een behoefte aan bestaat.

Het zal meer dan 30 hoofdstukken bevatten verspreid over een 300-tal bladzijden. Buiten tekst, plannen, tekeningen, ook nog foto's waarvan sommigen nog nooit afgedrukt werden. Kleurenfoto's ontbreken evenmin.

Over Gentbrugge valt er enorm veel te vertellen en dat zal dan ook gebeuren in dit boek waarin u meer zult vernemen over kerken, kastelen, gemeentehuizen, burgemeesters, land- en tuinbouw, onderwijs, verenigingsleven, molens, steenbakkerijen, spoorweg, tram en ga zo maar verder.

Dit genummerd werk zal wel in een beperkte oplage verschijnen, het komt er dus op aan zich niet te laten verrassen.

Alle verdere inlichtingen zijn te bekomen bij de Heer Frans De Blecker, Verdoncklaan 40 te 9050 Gentbrugge. Tel.: 230.80.27.

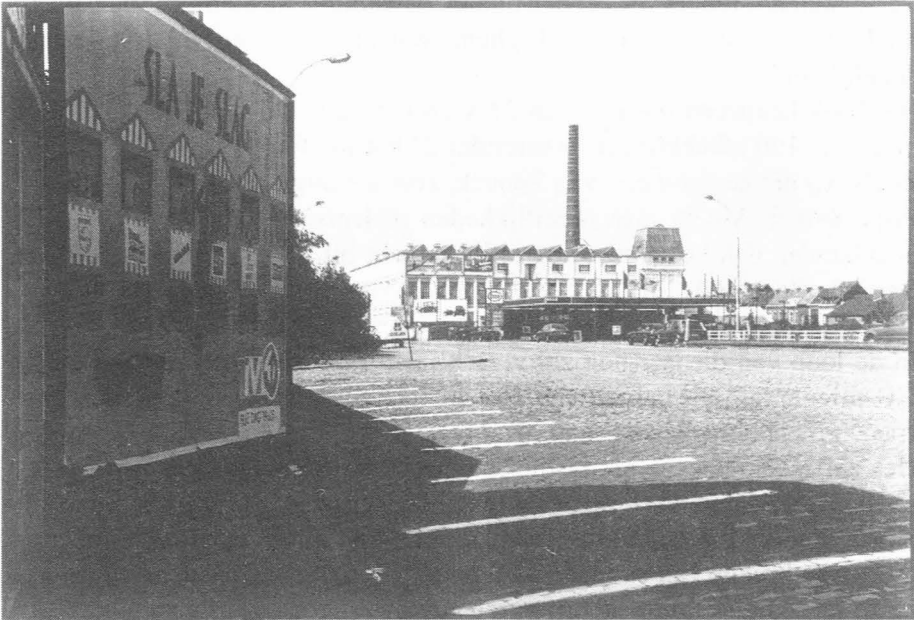
Verschijnt binnenkort FOTOBOEK - "GENT, AAN DE RAND".

Eind november 1993 verschijnt er samen met de gelijknamige fototentoonstelling, die doorgaat op de Kouter van 26 november tot 17 december 1993, in de publiekzaal van de Generale Bank het fotoboek "GENT, AAN DE RAND", van Rudy Chatelet, documentair fotograaf en gediplomeerde toeristische gids die al enkele gesmaakte tentoonstellingen organiseerde met eigen fotografisch werk en die tevens in oktober 1992 de Fnac-Fotografieprijs won met de fotowedstrijd "Ook dit is Gent".

Het fotoboek geeft aan de hand van 40 originele en sfeervolle zwart-wit foto's begeleid door een boeiende tekst een sociaal realistisch beeld van het hedendaagse verborgen Gent.

De opnamen werden vooral gemaakt in de veel besproken 19de eeuwse gordel (Rooigem - Brugse Poort - Muide - Dampoort enz.). Het fotoboek bevat nu reeds enkele unieke momentopnamen en wordt éénmalig uitgegeven in eigen beheer met een beperkte oplage en telt ± 59 blz. paperback formaat a4 met een verzorgde afwerking.

Diegene die belangstelling hebben voor dit origineel opgevat fotodocument

Eén der foto's uit het fotoboek "Gent aan de Rand" van Rudy Chatelet.

in woord en beeld kunnen voorinschrijven tot 20 oktober 1993 door storting van 400 fr. + 80 fr. verzendingskosten op bankrekeningnummer 290-0367033-06 van Rudy Chatelet, Peerstraat 64 te 9000 Gent, Tel.: 09/227.37.48 met vermelding FOTOBOEK - "GENT, AAN DE RAND", en het aantal exemplaren. Na 20 oktober 1993 kost het fotoboek 550 fr. + 80 fr. verzendingskosten.

In mei verscheen het boek "**Rick Lanckrock 70. Jubileumboek.**"

Die 70 slaat natuurlijk op het feit dat deze Gentenaar 70 jaar geleden geboren werd, namelijk op 16 juli 1923.

Er zullen wel niet veel Gentenaars zijn die nog nooit gehoord hebben van Rick Lanckrock, maar waar moeten wij die duizendpoot klasseren? Litterator, dichter, toneelrecensent, humanist, radiokroniqueur?

Het is allemaal juist, maar onvolledig. De meeste Gentenaars zullen wel denken: "Ach, dat is die man die iets met het toneel te maken heeft." Dat is wel juist, maar dat het nog veel meer is wordt duidelijk in het boek. Na het Hoofdstuk "Biografie" komen er 9 bladzijden "Bibliografie".

Wij gaan niet proberen u te vertellen wat daar in staat, want dan hebben wij ook 9 bladzijden nodig. Het gaat over allerlei publicaties, tijdschriftenartikels, interviews in dagbladen, enz.

Volgt een geschreven portret door Lisette De Backer-de Vleeschauwer die hem goed kent. Maar niet alleen zij spreekt met veel lof over hem, in het

Hoofdstuk "Getuigenissen" vernemen wij ook de waardering van gekende figuren van o.a. (ingekorte lijst) Leo Apostel, Herman Balthazar, Paul Berkenman, de 2 Fred Braeckman's (die van de B.R.T. en die van het Vermeylenfonds), Eddy Daese, Johan Decavele, Prosper De Smet, Hubert Lampo, Raymond Maeckelberghe, Tine Ruyschaert, Antonin Van Elslander, enz.

Formaat: 13 x 21 cm. 144 blz. 29 foto's. Prijs 650 fr. Rekening Nr. 390-0241637-65 van Rik Lanckrock, Zwijnaardesteenweg 223, 9000 Gent.

H.C.

GENSCHÉ PRAOT

Juintse hao van zij moeder e schûu nieuw broekske gekrege, in sebiet liept den kleinen deugeniet dôrmee ghîel de gebuurte rond om het aan iederien te laote zien.

En uurke laoter kwamt hij binne, bliëk van antraose. Hij speeldege zijn broeksken uit in begost het lanst alle kante te bezien.

- Nâor wa zoekte, maneke? vroeg zijn moeder.
- Krome Kaorel hee gezeid, moeder, da'k e gat in mijn broek hên...
- Laot ne kîer zien, zei moeder; mâor ze vonden alle twieë niets.

Al mee ne kîer schoot moeder in ne lach.

- Allee, maneke, zei ze, trek mâor weer u broeksken aan. Krome Kâorel hee ûuk e gat in zijn broek.

- Hoe zûu da, moeder, vroeg Juintse.

- Zie bâoske, zei ze, in ze gaf hem twie kletskes op zijn achterste. Op wa hê'k hier geslege?

- Op mijn gat, moeder, zei Juintse.

- Awêl, zei ze, g'hêt tons toch e gat in u broekske, newâor?

- 'k Hêt vast, zei de kleine. Wacht en beetze, 'k zal hem ûuk wel beet hên, in mee ne wip wast hij buite.

En kortierke laoter kwamt hij binne gelûupe in hij lachtege gelijk ne zot.

- Awêl, veintse, zei moeder, hêdde de krome gezien?

- Jao j'ek, zulde. k'Hê hem gezeid: Krome, g'hêt ûuk e gat in u broek.

- 't Zijn leuges, zei de krome; mâor, 'k hê hem ne schup tege zijn konte gedraaid, dat hij wel nen halve meter hûuge sprong, in sebiet was ek wig. Hij zal wel gevoeld hên dat hij e gat in zijn broek hee!

GOED NIEUWS: HET PLAN SAUREL 1841

Na het zeer groot succes dat we bekomen hebben bij het uitgeven van de kaart Hondius (1641) en het plan van Goethals (1796), gaan we hardnekkig verder op de ingeslagen weg. Nu hebben we ons oog laten vallen op de kaart van B.J. Saurel uit 1841.

De auteur

Brunon Joseph Saurel werd geboren te Valenciennes (F) op 6 oktober 1801. Op een ons onbekende datum werd hij later Belg genaturaliseerd. Reeds in 1803 werd hij te Gent ingeschreven. Hij huwde op 14 december 1825 met Daria Van der Linden, geboren te Gent op 12 februari 1803. We weten niet wat er met zijn eerste gade gebeurd is. In elk geval huwt hij voor een tweede keer op 1 december 1837. Ditmaal met Virginie Caroline Gerard, geboren te Edingen op 19 september 1800. Onze Caroline is de zuster van Paul en Louis Gerard (1).

Uit dit huwelijk sproten drie kinderen: Virginie Constance, geboren te Gent op 30 september 1839, Paul, geboren te Gent op 22 juni 1841 en er overleden op 31 oktober 1853 en tenslotte Joseph Louis, eveneens geboren te Gent op 21 maart 1846. Over laatstgenoemde zullen wij het verder nog hebben.

We hebben de Wegwijzers der Stad Gent van 1830 tot 1884 in het Gents Stadsarchief uitgeplozen in verband met zijn beroepsactiviteiten (2). We vinden onze Bruno voor het eerst in 1835 als "landmeter der 2e classe bij de Bewaring van het Cadaster". In 1839 bevordert hij tot landmeter 1e klas. In 1858 wordt hij controleur 3e klas en in 1863 controleur 2e klas. In 1868 is hij met pensioen.

Naast zijn werkzaamheden bij het kadaster was hij ook gevestigd als zelfstandig landmeter en als zodanig stond hij nog een tweede maal vermeld in de W.W.'s.

Als zelfstandige begon hij in 1840. In de W.W. van 1883 staat hij niet meer vermeld. Vanaf de W.W. 1869 stond naast zijn naam de vermelding "gepensioneerd controleur van het kadaster."

Had hij de verhuisziekte of was dit een gewoon verschijnsel in die tijd, in ieder geval we kennen 10 verschillende adressen van onze Bruno. En we beginnen dan nog maar in 1833. Bij de telling in dat jaar woonde hij in de Marjolynstraat 13 (nu Mageleinstraat). Op 9 juni 1837 verhuist hij naar de Botermarkt 9. Dit huis was gelegen vlak naast het huidig Hoofdbureau van de politie en verdween bij de afbraak der rij huizen tot aan de Mammelokker om de verbinding te verwezenlijken met het Sint-Baafsplein rond 1900.

Op 22 augustus 1839 gaat het nu richting Savaenstraat 45. Ook dit huis is verdwenen. Het bevond zich tussen het Sint-Barbaracollege en de Walpoort-

straat. Op 29 januari 1841 reeds opnieuw de verhuiswagen, nu naar de Dampoortstraet 74 (nu nr. 92) en vervolgens op 1 juni 1846 naar de Sint-Baefsstraet 2, gelegen tussen de Nederpolder tot aan de kathedraal. Het hoekje om heette dan Bij Sint-Baefs. Beide delen vormen heden de Kapittelstraat. Het huis bestaat nog maar heeft geen nummer meer aangezien het gebouw geïncorporeerd werd in de ernaastgelegen school. De voordeur werd een venster en de benedenverdieping een klas. De bovenverdiepingen werden omgebouwd tot een trapzaal.

Zoals reeds medegedeeld werd Saurel in alle W.W.'s tweemaal vermeld met naam en adres. Eenmaal als privé persoon en eenmaal als ambtenaar. En soms verschillen de adressen wel eens. Wat betreft de adressen van de privé-personen, die werden door de aangestelden van de uitgever van de W.W. afgeschreven, direct van de bevolkingsboeken die toendertijd berustten in de politiebureaus. De namen, titels en adressen van ambtenaren werden door de diensten overgemaakt. Zo komt het dat de ambtenaar aan Bij Sint-Baefs 2 woont en de privé-landmeter aan de Sint-Baefsstraat 2. En dat zijn twee verschillende adressen. Bij Sint-Baefs of Klooster Sint-Baefs (Cloître Saint-Bavon) liep van het St-Baafsplein (nu Bisdomplein) zo rond de kathedraal tot, zoals reeds gezegd, de Sint-Baefsstraat. En Bij Sint-Baefs 2 is het huis gelegen op de hoek van de Langekruisstraat en de Limburgstraat rechtover de Standaard Boekhandel waar zich nu het hotel bevindt. (3)

Eenzelfde verwarrende toestand bestond bij zijn volgende verhuis naar de Coupure op 6 december 1857. Dan werden in de W.W.'s in het totaal 4 verschillende huisnummers opgegeven, nl. 53, 53^{3bis}, 53⁴ en 53⁸. (4) Door het zorgvuldig vergelijken van de dokumenten mogen we stellen dat, met uitzondering van nr. 53 die aan de fabriek Van Caneghem en Cie toegewezen was, de drie andere huisnummers van één en hetzelfde huis waren. Daar zal het voortdurende bijbouwen van huizen tussen het fabriek en zijn woonst en daardoor het voortdurend wisselen van de indices op het nr. 53 wel voor iets tussenzitten. In elk geval, dit huis kreeg bij de telling van 1867 het nr. 125. Heden is het huis gesloopt samen met het nr. 123 en 127 en vervangen door de Residentie's Athena I en II (nrs. 305 t/m 339).

Het is hier de plaats om te vermelden dat de twee broers Gerard met hun familie reeds in dit huis woonden sedert 1855. Hierbij kwam zich dus ook Saurel voegen. (5) Het was een zeer groot huis met een reusachtige tuin, die door latere verkavelingen in drie werd gesplitst. Een stuk bestaat nog en is het huis nr. 299-303. Als eigenaardigheid kan nog aangestipt worden dat Louis Gerard zijn adres in de W.W. van 1856 extra omschrijft met de toevoeging "bij de roozenmarynbrug". Het is bij die ene keer gebleven.

In 1866 sterft Paul Gerard op 9 juli. De weduwe, als mede haar schoonbroers Louis Gerard (en vrouw?) en het echtpaar Saurel verhuizen naar de Nieuwe Casinostraet (rue neuve du Casino) nr. 14. (6) Andere namen die opgegeven

werden in de W.W.'s zijn: Kleine Casinostraet, Casinosteeg, Casinostraatje. Later werd dit de Hippoliet Van Peenestraet en heden is het Johan Daisnestraet. Het woonhuis verdween bij de aanleg van de verlengde Papegaaistraat. Op 16 september 1867 wordt er weer verhuisd, terug naar de Coupure 181. Dit huis bestaat nog en draagt het nummer 505. Nog is het niet gedaan. Op 24 juli 1869 gaat het richting Coupure 121, een paar huizen vóór hun vroeger woonhuis. Door de telling van 1881 wordt dit het nummer 99. Heden is dit het nummer 297.

In 1877 komt hun zoon Joseph bij hen wonen voor enige maanden. Hij staat geboekt als kapitein bij de artillerie. Het jaar ervoor was hij als luitenant bij het 1e Artillerieregiment aangegeven in de W.W. en woonachtig in de Sint-Annastraat 7. In 1878 komt hij niet meer voor in de W.W.'s. Is hij naar Brussel verhuisd voor zijn werk? Dit is niet verder meer uitgezocht. In ieder geval wordt het echtpaar op 25 november 1882 afgeschreven voor Elsene in de Washingtonstraat 3. Dit is een zijstraat van de Waterloose steenweg. Zijn zij bij hun zoon gaan wonen? Wanneer onze Bruno overleed is mij niet bekend. Opzoekingen ter plaatse zouden ons uitsluitsel kunnen geven. (7)

De Kaart

De Gentse stadsarchivaris Victor Fris beschrijft in zijn werk (8) de kaart als volgt: "Une des bonnes cartes de cette époque, c'est celle que le géomètre B.J. Saurel publia en 1841: Plan der stad Gent, avec toutes les indications en flamand. L'échelle est de 1/5.000e."

Dit moet ook de uitgever van de W.W. opgevallen zijn, want vanaf W.W. 1842 tot en met W.W. 1865 wordt in de rubriek van de zelfstandige landmeters, naast de naam B.J. Saurel vermeld: "verveerdiger van een nieuw Plan der stad Gend."

Voor zover ik weet werd nooit ervoor, noch erna, voor enig ander plan zoveel en zolang publiciteit gemaakt.

Victor Fris vermeldt in zijn genoemd werk al de veranderingen die in de stad zijn gebeurd en hun neerslag kregen op de kaart, vooral ook ten opzichte van een voorgaande kaart. Ik ga dit niet doen, maar laat dit zeer boeiend onderzoek over aan onze leden die zich de kaart aanschaffen. Ik ben er vast van overtuigd dat ze vele uren zullen spenderen aan dit spel tot meerdere en betere kennis van de geschiedenis van onze stad.

Om het hoofdstuk Saurel af te sluiten dient vermeld dat hij later nog meerdere kaarten van Gent heeft uitgegeven met de telkens erbij horende veranderingen. Minstens tien verschillende kaarten tellen we. Misschien zijn er een paar meer. (9) De eerste van 1841, de laatst gekende van ± 1878. Verder heeft L. Defferrez in 1844 ook een plan uitgegeven "dressé d'après le plan du Sieur Saurel, géomètre de 1re classe. (avec son autorisation)"

De kaart die tot basis diende voor onze reproductie komt uit de Kaartenzaal

van de Centrale Bibliotheek van de Universiteit Gent met het inventarisnummer 999. Wij danken hier van harte de hoofdbibliothecaris Prof. Dr. G. Van Hooydonk voor zijn toestemming tot reproductie alsmede Prof. Dr. Greta Milis-Proost, verantwoordelijke voor de Kaartenzaal, voor de praktische uitvoering en de vlotte afhandeling. Evenzo betrekken wij in onze dank de zaalbediende Mevrouw Maerrem voor de verleende service.

Bij deze kaart bevindt zich een grijs licht gekartonneerd blad papier met een gebrekkige nederlands gestelde tekst. In elk geval is het niet Saurel gezien hij daar niet al te goed uit te voorschijn komt. Er blijkt nl. dat het plan van 1841 een moeilijke bevalling heeft gekend of, zoals wij in het Gents zeggen: "hij heet het vrie uitgesluierd."

De tekst wordt hierna als bijlage medegedeeld.

Technische fiche

De door G. Jacquain en Vandesteene (Onderstraat 3) op steen gedrukte kaart meet 60 cm x 77,5 cm. Ze werd door ons op dezelfde grootte gereproduceerd op nagebootst handgeschept papier van Van Gelder Zonen (115 gr.) met de afmetingen 70 cm x 100 cm. Onderaan de kaart rechts bevindt zich de paraaf van B.J. Saurel. De kaart kwam eind juni 1993 van de pers en is uitsluitend te bekomen in ons Documentatiecentrum. Ze kan aldaar afgehaald worden elke zondag tussen 10 en 12 u. (niet op wettelijke feestdagen).

De prijs bedraagt 120 fr. de kaart. En voor die prijs moogt u dat juweel niet laten liggen.

André VERBEKE

4 juli 1993

NOTEN

1. Paul en zijn broer Louis Gerard vervaardigden tussen 1855 en 1857 het prachtige "Plan Parcellaire de la ville de Gand et une partie de sa banlieu dressé à l'échelle de 1/2500e". Op dat ogenblik waren zij werkzaam bij het Kadaster van Oost-Vlaanderen, respectievelijk als inspecteur en als landmeter 1e klas. Dit plan werd in steendruk uitgevoerd door V. Corvillain te Brussel.

Hier verwijzen we tevens naar het werk van André Coene & Martine De Raedt "Bijdragen tot de stadsontwikkeling van Gent. 1560-1990" Gent 1990, p. 55-57. Voor haar aandeel in deze studie ontving ons medelid Martine De Raedt op 1 juli 1993 de Prijs van de Stad Gent voor een Wetenschappelijke studie over Gent - 1992.

2. Een kleine verduidelijking is hier wel op zijn plaats. Wanneer we in een W.W. van een bepaald jaar een gegeven vinden, dan slaat dat voor 95% op de feitelijke toestand van het jaar voordien. De gegevens werden altijd verzameld op het einde van het jaar. Men begon daarmee, als men ernstig werk wilde maken, reeds in oktober. Dit was nodig gezien het enorm materieel werk. Enkel veranderingen die nog gebeurden na de opname kwamen niet voor in de W.W. Vandaar die 5%. Wanneer we dus in ons artikel een jaartal opgeven is het dat dat slaat op de feitelijke toestand.

3. Coene en De Raedt vermelden op p. 81 - noot (11) dat Saurel "... zowat twintig jaar "by s.baefs in het nummer 2" woonde. Uit mijn gegevens blijkt dat het er maar 11 1/2 jaren waren maar in de Sint-Baafsstraat.
4. In het bovenvermeld werk van Coene en De Raedt - p. 55 en 56 maakte men er door het foutief lezen van de huisnummers in de W.W.'s 533bis, 534 en 538 van, alhoewel het laatste cijfer een indiciecijfer van nummer 53 was. Bij de telling van 1847 was het huisnummer van de fabriek Van Caneghem en Cie (later Toevlucht van Maria in 1871) nr. 53 en het Salon Napoleon nr. 65. In 1855 waren er alreeds ongeveer 26 huizen tussengebouwd. Zodat men wel met indices moest werken tot de volgende telling in 1857. In 1878 waren er 36 huizen tussen de "Refuge de Marie", dan nr. 95 en het Salon Napoleon, dan nr. 171.
5. Coene en De Raedt vermelden dit tweemaal - p. 55 en 56. Uit bovenstaande tekst weet men nu waarom.
6. Zie Coene en De Raedt - p. 55 en 56. De auteurs vermelden een verkeerd huisnummer. Het is niet 6 maar 14 in de Nieuwe Casinostraat.
7. Coene en De Raedt schrijven op p. 81 - noot (11) dat Saurel overleden is in 1883. Aangezien hij en zijn echtgenote eind 1882 vertrokken zijn naar Elsene kwam hij niet meer voor in de W.W. van 1883. Daaruit het besluit trekken dat hij in 1883 zou overleden zijn is niet de juiste conclusie.
8. Victor Fris - Plans de Gand - Introduction aux documents topographiques. Gand - 1920 - p. 55.
9. Een overzicht van al de stadsplans van Saurel vinden we in Victor Fris - Plans de Gand - o.c. alsmede in Greta Milis-Proost - Inventaris der Kaarten en Globes - Gent - 1967.

Bijlage

Voorstel in openbare zitting van den communalen raed op 17 mey 1837, gedaen door den heer Ph. Van der Maelen, eiggenaer van het geticht (sic) géographique en Lithographique te Brussel, tot het maeken en op steen te graveren het plan der stad van Gent, op groot formaat, volgens de cadastrale meeting, indien de regering intekent voor 40 drukken à 20 francs per exemplær.

Op verzoek van voornoemden heer Van der Maelen, heb ik belast met het aenvullen der nieuwe veranderingen welke aen het alsdan bestaende plan noodig zijnde, den heer B.J. Saurel, landmeter der eerste klasse, welke naer lange uitsluyering zulks plan maer op eene kleyne schael, voor eygen rekening in 1841 uitgegeven en bygevolg de eerste onderneeming doen onderblyven.

Terwijl dit nummer gedrukt werd vernamen wij het overlijden van onze Ere-voorzitter, de Heer Jean Tytgat.
Wij zullen in ons volgend nummer een "In Memoriam" publiceren.